

Katarzyna Lubryczyńska-Cichocka*

Rozwój kształcenia ustawicznego w polskich uczelniach wyższych na przykładzie Uniwersytetu Otwartego Uniwersytetu Warszawskiego

Lifelong learning in higher education institutions. The case of the Open University of the University of Warsaw: The article looks at the issue of lifelong learning, i.e. learning throughout a person's lifetime for either personal or professional reasons. In the first part, the author provides general background on lifelong learning, including UNESCO documents, EU programmes and Polish legal framework. The second section covers selected organizational forms of lifelong learning in Poland, with particular attention given to universities of the third age and open universities. Next, the Open University of the University of Warsaw is introduced as an example of the lifelong learning institution.

Słowa kluczowe: *edukacja dorosłych, kształcenie ustawiczne, Polska, szkolnictwo wyższe, uniwersytet otwarty*

Keywords: *adult education, lifelong learning, Poland, higher education, open university*

* Dyrektor Uniwersytetu Otwartego Uniwersytetu Warszawskiego;
e-mail: katarzyna.lubryczynska@uo.uw.edu.pl.

Wstęp

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie teoretycznych założeń kształcenia ustawicznego oraz ich praktycznej realizacji w formie Uniwersytetu Otwartego Uniwersytetu Warszawskiego. W pierwszej części pracy przedstawiona została idea edukacji całościowej, wyjaśniono terminologię oraz scharakteryzowano polskie ustawodawstwo dotyczące edukacji całościowej. W drugiej części artykułu omówiono praktyczne rozwiązania

w zakresie kształcenia ustawicznego realizowane w formie uniwersytetów otwartych oraz uniwersytetów trzeciego wieku.

Obecnie kształcenie ustawiczne dla coraz większej grupy osób dorosłych staje się czymś naturalnym, codziennym i często nawet nie w pełni uświadomionym działaniem, prowadzącym do poznawania wciąż innych zagadnień oraz zdobywania nowych umiejętności. Edukacja całościowa staje się stylem życia, koniecznością, bez której nie sposób nadążyć za zmieniającym się światem, a w pogoni za codziennymi zadaniami i obowiązkami trudno zrozumieć otaczającą rzeczywistość. Świat się zmienia w znacznie szybszym tempie niż jeszcze dwadzieścia czy trzydzieści lat temu. Postęp medycyny, technik informacyjno-komunikacyjnych czy różnego rodzaju nowych technologii powoduje, że bez regularnego, mniej lub bardziej świadomego kształcenia ustawicznego nie uda się przyswoić zmian. W przyszłości spora grupa osób dorosłych będzie w mniejszym lub większym stopniu zmarginalizowana z powodu braku pewnych umiejętności, a także rozumienia nowych zjawisk.

Rozwiązaniem tego problemu jest wzbudzanie w ludziach już od najmłodszych lat potrzeby całościowej edukacji, przekonanie, że nauka trwa całe życie i nie kończy się na kolejnym szczeblu kształcenia, a różnego rodzaju instytucje mają za zadanie pokazać, jak się uczyć, gdzie szukać informacji i jak w przyszłości zdobywać wiedzę i nowe umiejętności. Jest to niezwykle ważne, gdyż dziś zdobyta wiedza za kilka lat może okazać się nieaktualna i przestarzała.

Kształcenie ustawiczne staje się obecnie najlepszym rozwiązaniem umożliwiającym osobom dorosłym swobodne i aktywne uczestniczenie w otaczającej nas rzeczywistości. Uczelnie wyższe, dzięki posiadanym zasobom, mają zarówno szanse, jak i obowiązek udostępniania różnych form edukacji ustawicznej, a także przygotowania specjalistów andragogów do pracy z kształcącymi się całościowo dorosłymi. Te nowe możliwości powodują, że uczelnie wyższe coraz częściej stają się miejscem, gdzie uczący się dorośli zdobywają wiedzę w pozaformalnym systemie edukacji na kursach, szkoleniach, wykładach otwartych, koncertach czy wystawach. Różnorodność organizacyjnych form oferowanych w szkolnictwie wyższym jest coraz bardziej urozmaicona, a od kilku lat dużym zainteresowaniem – zarówno uczelni, jak i samych uczących się osób dorosłych – cieszą się uniwersytety otwarte, które stanowią przykład ciekawego i zarazem dość nowatorskiego rozwiązania na polskim gruncie w zakresie edukacji permanentnej.

Idea edukacji całościowej¹

Kształcenie ustawiczne mające wielowiekowe tradycje stało się przedmiotem badań i analiz naukowych dopiero w XX wieku. Współcześnie idea kształcenia ustawicznego jest nie tylko zagadnieniem teoretycznym, rozpatrywanym przez pedagogów, ale sposobem życia i ważną częścią polityki edukacyjnej krajów zachodnich.

Kształcenie ustawiczne (określane inaczej jako edukacja permanentna, edukacja całościowa, *lifelong learning/lifelong education*) jest definiowane w zależności od różnych czynników, okresu historycznego czy poziomu edukacji w danym kraju. Najczęściej jest prezentowane przez autorów krajowych i zagranicznych jako proces trwający przez całe życie człowieka². Edukacja całościowa nadaje nowy charakter, a przede wszystkim wyznacza kierunki systemu oświatowego. Poszczególni autorzy łączą kształcenie ustawiczne z procesem wychowania nowego społeczeństwa i nowego typu człowieka, charakteryzującego się potrzebą wszechstronnego i szeroko rozumianego rozwoju³. Z definicji Wincentego Okonia, a także ujęcia zawartego w raporcie o edukacji ustawicznej z 2005 r.⁴ wynika natomiast, że kształcenie przez całe życie może być nastawione i sprowadzone głównie do podnoszenia kwalifikacji ogólnych i zawodowych oraz, tak jak jest to zawarte w raporcie i ustawie o systemie oświaty, do zorganizowanej edukacji osób dorosłych, pomijającej aktywność samokształceniową, kulturotwórczą i pozaformalną⁵. Najpełniej ideę edukacji ustawicznej podsumowuje Zygmunt Wiatrowski, który uznaje, że: *aktualnie na gruncie polskim wyróż-*

¹ Ta część artykułu powstała na podstawie pierwszego rozdziału przygotowywanej rozprawy doktorskiej K. Lubryczyńskiej-Cichockiej pt. *Praktyczna realizacja idei kształcenia ustawicznego na przykładzie Uniwersytetu Otwartego Uniwersytetu Warszawskiego*.

² A. Matlakiewicz, *Edukacja ustawiczna w ujęciu brytyjskim*, Instytut Technologii i Eksploatacji – PIB, Radom 2006, s. 142–143; W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1998, s. 194–195; J. Półturzycki, *Edukacja dorosłych za granicą*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1999, s. 292; *idem*, *Kształcenie ustawiczne i jego konsekwencje dla edukacji* [w:] Z.P. Kruszewski, J. Półturzycki, E. A. Wesołowska (red.), *Kształcenie ustawiczne – idee i doświadczenia*, NOVUM, Płock 2003, s. 44; R. Wroczyński, *Edukacja ustawiczna* [w:] *Encyklopedia pedagogiczna*, W. Pomykała (red.), Fundacja Innowacja, Warszawa 1997, s. 17–174.

³ [Za:] J. Półturzycki, *Edukacja dorosłych za granicą*, *op. cit.* s. 292.

⁴ *Raport o stanie edukacji ustawicznej w Polsce w roku 2005*, Ministerstwo Edukacji i Nauki, Warszawa 2005.

⁵ *Ibidem* oraz ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Dz.U. z 2004 r. nr 256, poz. 2572; dalej: u.o.s.o.

nić można dwa równoległe i niejako równoważnie funkcjonujące znaczenia terminu: kształcenie ustawiczne:

1. traktowanie kształcenia ustawicznego jako procesu całościowego;
2. traktowanie kształcenia ustawicznego jako kształcenia poszkolnego, kształcenia charakterystycznego dla okresu dorosłego człowieka⁶.

W Polsce nadal w wielu dokumentach oraz w literaturze przedmiotu podczas próby zdefiniowania omawianego pojęcia stosuje się tę węższą formę prezentowania kształcenia ustawicznego. Prowadzi to nie tylko do zawężenia samego zagadnienia, ale ma również skutki długofalowe, jak choćby niebranie pod uwagę różnych form edukacji pozaszkolnej i samokształceniowej przy zdobywaniu przez dorosłych kolejnych szczebli edukacyjnych, co zostało uwidocznione obecnie przy tworzeniu krajowych ram kwalifikacji dla kształcenia ustawicznego.

Ważny wkład w rozwój idei edukacji permanentnej z perspektywy międzynarodowej ma organizacja UNESCO. W 1960 r. w Montrealu odbyła się II Konferencja Oświaty Dorosłych, której tematem była „Oświata dorosłych w zmieniającym się świecie”. W trakcie obrad postulowano przejście od nauki uzupełniającej osób dorosłych do tworzenia systemu kształcenia ustawicznego, koniecznego dla rozwoju edukacji w zmieniającym się świecie. Podczas tej konferencji zaproponowano hasło „*From continuing education to continuous education*” („Od kontynuowania kształcenia do kształcenia ciągłego”), które było niezwykle istotne dla koncepcji edukacji permanentnej. Podczas obrad kolejnej, III Światowej Konferencji Oświaty Dorosłych, która odbyła się w 1972 r. w Tokio, przypomniano wzajemne relacje między oświatą dorosłych a kształceniem ustawicznym. Natomiast w 1974 r. w Paryżu podczas XVIII sesji Konferencji Generalnej UNESCO przeanalizowano problemy edukacji permanentnej i wskazano na jej konsekwencje dla polityki oświatowej. Opracowywano również całościową koncepcję kształcenia ustawicznego, a także wskazano na możliwości jego zastosowania w praktyce szkolnej, pozaszkolnej oraz podczas pracy zawodowej dorosłych. Na XIX Konferencji Generalnej UNESCO, która odbyła się w dwa lata później w Nairobi, przyjęto *Rekomendację w sprawie oświaty dorosłych*, która stanowiła kontynuację prac rozpoczętych podczas tokijskiej konferencji z 1972 r. Konferencja w Nairobi miała dość istotny wpływ na aktualny sposób rozumienia pojęć „kształcenie ustawiczne” i „edukacja dorosłych”⁷. W 1997 r. w Hamburgu odbyła się współorganizowana przez

⁶ *Idem*, *Kształcenie ustawiczne dorosłych* [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. II, T. Pilch (red.), Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003, s. 906.

⁷ [Za:] A. Matlakiewicz, *Edukacja ustawiczna w ujęciu brytyjskim*, op. cit., s. 10–12.

UNESCO V Światowa Konferencja Edukacji Dorosłych, prowadzona pod hasłem „Edukacja dorosłych jako klucz do XXI wieku w jej rządowych oraz pozarządowych formach i działaniach”. Uczestnicy obrad przygotowali i podjęli deklarację na rzecz edukacji dorosłych, w której podkreślono, że uczenie się przez całe życie jest jednym z kluczy do XXI wieku, co stanowi zarówno rezultat aktywnego obywatelstwa, jak i warunek pełnego uczestnictwa w społeczeństwie⁸. Poruszana podczas konferencji poświęconych edukacji dorosłych, a także konferencji generalnych UNESCO problematyka, dotycząca kształcenia ustawicznego, jest niezwykle ważnym elementem w kształtowaniu idei i praktyki oraz upowszechniania edukacji całościowej. Zaprezentowane powyżej wydarzenia stanowią wstęp do zdefiniowania rozwoju pojęcia edukacji permanentnej w rozumieniu międzynarodowym.

Wśród prac naukowych związanych między innymi z działalnością UNESCO poświęconych zagadnieniom kształcenia ustawicznego na szczególnie podkreślenie zasługują raporty E. Faure'a *Uczyć się, aby być*⁹ oraz J. Delors'a noszący tytuł *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb*¹⁰.

W 1972 r. komisja pod kierunkiem E. Faure'a przygotowała raport, który odegrał bardzo ważną rolę we współczesnym rozumieniu idei edukacji permanentnej. Znajdujące się w nim postulaty miały charakter konkretnych zaleceń, które mogły być wykorzystane przy tworzeniu szeroko rozumianej polityki oświatowej. Z tez zawartych w tym raporcie wynika, że: *edukacja jest zarówno celem, jak i środkiem rozwoju, ponieważ człowiek jest z natury swej przeznaczony do stałego wychowania. To zadanie może spełnić jedynie permanentne kształcenie, a edukacja permanentna nie stanowi ani systemu, ani dziedziny czy szczebla kształcenia, lecz jest zasadą, na której oparta powinna być oświata i życie oświatowe społeczeństwa, tak w całości działań wychowania, jak i w poszczególnych jego członach*¹¹. Wskazówki dla edukacji ustawicznej nadały kierunek dalszym pracom poświęconym tej problematyce, a jednocześnie uaktualniły wcześniej wysuwane tezy oraz poruszyły najistotniejsze problemy dotyczące całościowej edukacji.

W 1996 r. piętnastoosobowa komisja powołana przez UNESCO pod przewodnictwem J. Delors'a opublikowała raport, zawierający kierunki

⁸ [Za:] J. Pólturzycki, *Edukacja dorosłych za granicą, op. cit.*, s. 374–393.

⁹ E. Faure, *Uczyć się, aby być*, PWN, Warszawa 1975.

¹⁰ *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb*. Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem J. Delors'a, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich – Wydawnictwa UNESCO, Warszawa 1998.

¹¹ J. Pólturzycki, *Ustawiczność w raporcie Faure'a* [w:] Z.P. Kruszewski, J. Pólturzycki, A.E. Wesołowska (red.), *Kształcenie ustawiczne – idee i doświadczenia*, NOVUM, Płock 2003, s. 63.

i wskazania dla rozwoju edukacji w XXI wieku. Szczególnie miejsce w tym dokumencie poświęcono koncepcji kształcenia ustawicznego, postulując umieszczenie go w centrum społeczeństwa. Zdaniem członków komisji zagadnienie kształcenia ustawicznego powinno być realizowane zarówno przez kraje rozwinięte, jak i rozwijające się. Według komisji: *dawny podział życia na czas nauki i pracy stał się nieaktualny i właśnie nauka obejmuje całe życie dorosłego człowieka. Jest to wynik nie tylko oczekiwań społecznych, lecz także zostało wywołane przez przemiany nowych czasów, oczekiwania rynku i rytm indywidualnej egzystencji. Kształcenie ustawiczne to imperatyw demokracji i realizacja zasady równych szans edukacyjnych*¹². Edukacja ustawiczna jako symboliczny klucz do XXI wieku wiąże się ściśle z ideą społeczeństwa wychowującego, w którym: *wszystko stwarza okazję do uczenia się i rozwijania swoich talentów*¹³. Według cytowanego raportu edukacja w XXI wieku powinna rozwijać się zgodnie z czterema filarami, do których należą: *uczyć się, aby wiedzieć* (aby móc zrozumieć otaczający nas świat), *uczyć się, aby działać* (aby móc oddziaływać na swoje otoczenie), *uczyć się, aby żyć wspólnie* (aby móc pomyślnie współpracować z innymi) oraz *uczyć się, aby być* (uczyć się dla własnego rozwoju). W raporcie Delors'a zmienia się również dotychczasowy wizerunek uniwersytetów, które są nie tylko centrami kształcenia, dającymi podstawę teoretyczną zawodu czy niezbędną wiedzę i umiejętności, ale stają się miejscem spotkań dla uczących się przez całe życie dorosłych. Jednym z zadań uczelni wyższych będzie prowadzenie i promowanie edukacji permanentnej.

Konieczne wydaje się zaprezentowanie w tym artykule podstawowych tez *Raportu. Edukacja ustawiczna a szkoły wyższe w XXI wieku*, zawartych w 11-punktowym oświadczeniu, które było efektem prac Wydziału Edukacji Dorosłych oraz Kształcenia Ustawicznego i Rozszerzonego Uniwersytetu w Mumbai w Indiach, Instytutu Edukacji UNESCO oraz Międzynarodowego Kongresu Akademickiej Edukacji Dorosłych¹⁴. Autorzy tego dokumentu postulują większą otwartość szkół wyższych, która powinna przejawiać się między innymi przez: *wymaganie od instytucji prowadzących edukację formalną (...), aby były przygotowane na otwarcie swoich drzwi dla dorosłych uczniów, zarówno kobiet, jak i mężczyzn, do zaadoptowania swoich programów i warunków kształcenia do potrzeb dorosłych uczniów; rozwijanie*

¹² J. Pólturzycki, *Wskazania dla edukacji ustawicznej w raporcie komisji Delors'a: Learning: The treasure within – Uczenie się – Nasz ukryty skarb* [w:] Z.P. Kruszewski, J. Pólturzycki, A.E. Wesołowska (red.), *Kształcenie ustawiczne – idee i doświadczenia*, NOVUM, Płock 2003, s. 75.

¹³ *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb*, op. cit., s. 113.

¹⁴ Raport był tworzony w 1998 r. w Mumbai.

*mechanizmów uznawania wyników uczenia się podejmowanych w różnych kontekstach i zapewnienia transferu punktów kredytowych pomiędzy instytucjami, sektorami i państwami; rozpoczęcie wspólnych (prowadzonych przez uniwersytety i społeczności lokalne) badań oraz partnerskich szkoleń, a także udostępnienie usług uniwersytetów dla grup społecznych; prowadzenie badań interdyscyplinarnych we wszystkich aspektach edukacji dorosłych (...); tworzenie możliwości uczenia się dla dorosłych w sposób elastyczny, otwarty i twórczy, biorąc pod uwagę specyfikę życia kobiet i mężczyzn; (...) przemianę szkół wyższych w instytucje edukacji ustawicznej i zdefiniować rolę uniwersytetów w tej kwestii*¹⁵. Odwołanie się do tez zawartych w powyższym dokumencie jest niezwykle ważne, gdyż w Polsce dopiero po kilkunastu latach od jego opublikowania rozpoczęto prace nad uznawalnością kwalifikacji osób dorosłych zdobytych w pozaformalnym systemie kształcenia, a nasze uczelnie wyższe nadal często obawiają się otwarcia na osoby spoza społeczności akademickiej. Różnego rodzaju uniwersytety otwarte czy uniwersytety trzeciego wieku, które zostaną zaprezentowane w dalszej części artykułu, spełniają większość sformułowanych w raporcie założeń, co świadczy o jego zgodności z podstawowymi wyzwaniem stawianymi przed uniwersyteckimi formami edukacji permanentnej.

Istotne miejsce w rozwoju omawianej problematyki zajmują koncepcje autorów krajowych i zagranicznych poświęcone tematyce kształcenia ustawicznego. Wśród nich na szczególne wyróżnienie zasługują: Robert Kidd, Paul Lengrand, Ettore Gelpi, a także Ravindra H. Dave. Należy również podkreślić wkład, jaki włożyli w prace nad omawianą problematyką krajowi autorzy: Józef Pólturzycki, Bogdan Suchodolski czy Ryszard Wroczyński.

Według R. Kidda w przypadku edukacji ustawicznej mamy do czynienia z trzema wymiarami kształcenia – w pionie (kolejne szczeble edukacji szkolnej), w poziomie (poznanie różnych dziedzin życia – nauki i kultury, przez oświatę pozaszkolną) i w głąb (samokształceniowa aktywność jednostki połączona z dużą motywacją, odpowiedzialnością i zaangażowaniem we własne kształcenie). Powyższa koncepcja rozwija rozumienie zagadnienia edukacji ustawicznej przez wyraźne połączenie trzech form aktywności edukacyjnej: kształcenia szkolnego, oświaty pozaszkolnej oraz samokształcenia.

Zdaniem P. Lengranda nie można dzielić okresu życia ludzkiego na czas nauki, pracy zawodowej i aktywności społecznej, ale należy uczyć się przez

¹⁵ Cyt. [za:] A. Frąckowiak, *Edukacja ustawiczna a szkoły wyższe w XXI wieku* [w:] *Modernizacja edukacji projekty międzynarodowe*, Z. Kruszewski (red.), Wydawnictwo NOVUM, Płock 2008, s. 202.

całe życie. P. Lengrand uważa, że głównym zadaniem edukacji permanentnej jest takie przekształcenie całości systemu edukacyjnego, które spowoduje powstanie otwartego społeczeństwa, gdzie człowiek i jego aspiracje będą bardziej szanowane. W wyniku prac międzynarodowego dziewięciosobowego zespołu, któremu przewodniczył ten uczony, powstała publikacja pt. *Obszary permanentnej samoedukacji*¹⁶, w której zaprezentowano dziewięć obszarów uczenia się w edukacji całościowej: komunikowanie, kształcenie człowieka cielesnego, czas, przestrzeń, sztuka, obywatel, moralność, technika i nauka. P. Lengrand uważa, że edukacja ustawiczna wymaga powiązań pomiędzy celami oświaty a różnymi formami działalności ludzkiej (dziewięcioma obszarami uczenia się). Edukacja i rozwój człowieka powinny przebiegać wielopłaszczyznowo i nie tylko w szkołach i uniwersytetach, ale i w szeroko rozumianej oświacie dorosłych, a także przez samokształcenie.

W opinii E. Gelpiego pedagogikę należy rozpatrywać w trzech obszarach: kształcenia ustawicznego i oświaty dorosłych, kształcenia i wychowania dla pokoju oraz pedagogiki porównawczej. Według niego edukacja permanentna może spełniać wiodącą rolę w kształtowaniu świadomości i dlatego powinna być przedmiotem szczególnej uwagi, analiz i porównań¹⁷. E. Gelpi ujmuje kształcenie ustawiczne w szerokim globalistycznym kontekście i jednocześnie odwołuje się do specyficznych społecznych, ekonomicznych, politycznych, kulturowych i edukacyjnych warunków istniejących w danym kraju. Jego zdaniem nie istnieje całościowy projekt edukacji całościowej, ale jedynie pewne wytyczne wskazujące na możliwe sposoby rozwiązania¹⁸.

Według R.H. Dave'a kształcenie ustawiczne obejmuje proces całego życia (*lifelong education*), w którym wyodrębnia się trzy jego komponenty: życie, oświatę i ustawiczność. Powyższe pojęcia – zarówno ich zakres, jak i treść – składają się na oświatę ustawiczną, która jest wzajemną relacją między całością życia oraz oświaty w ujęciu ciągłym. Celem ostatecznym oświaty ustawicznej jest utrzymanie i polepszenie jakości życia przez rozwój i integrację w celu lepszego pełnienia ról społecznych i zawodowych¹⁹.

¹⁶ Polskie wydanie w tłumaczeniu Ireny Wojnar i Jerzego Kubina ukazało się w roku 1995 nakładem Towarzystwa Wolnej Wszechnicy Polskiej.

¹⁷ [Za:] A.E. Wesołowska, *Poglądy Ettore Gelpiego* [w:] Z.P. Kruszewski, J. Półturzycki, A.E. Wesołowska (red.), *Kształcenie ustawiczne – idee i doświadczenia*, NOVUM, Płock 2003, s. 140.

¹⁸ [Za:] A. Matlakiewicz, *Edukacja ustawiczna w ujęciu brytyjskim*, op. cit., s. 16–17.

¹⁹ [Za:] J. Półturzycki, *Koncepcja Ravindry H. Dave i prace Instytutu Pedagogicznego UNESCO w Hamburgu* [w:] Z.P. Kruszewski, J. Półturzycki, A.E. Wesołowska (red.), *Kształcenie ustawiczne – idee i doświadczenia*, NOVUM, Płock 2003, s. 116.

Bogdan Suchodolski przedstawił swoje poglądy poświęcone edukacji całościowej w książce *Edukacja permanentna – rozdroża i nadzieje*²⁰. Według uczonego kształcenie ustawiczne jest ściśle związane z problematyką edukacji integralnej obejmującej okres życia człowieka, który przez cały czas funkcjonuje w różnych grupach społecznych. Edukacja permanentna jest procesem całościowym, który powinien być realizowany przez ideę społeczeństwa wychowującego, co uwidacznia się w przenikaniu jej do różnych form życia społecznego. *Stać się człowiekiem – oto najgłębszy sens edukacji permanentnej w tym świecie, gdzie egzystencja ludzka ogranicza się do ról społecznych i do funkcji, gdzie człowiek podporządkowany jest wymaganiom rzeczy i własnym dochodom, i gdzie stosunki między ludźmi są zdominowane przez siłę i przymus*²¹. Zadanie to może być zrealizowane przez prowadzenie odpowiedniej polityki społecznej i ekonomicznej, kulturalnej oraz oświatowej, a przede wszystkim należy czuwać nad integracją społeczną i umacnianiem pokoju na świecie.

Ryszard Wroczyński wspólnie z Joanną Kowalczyk opublikowali pracę *Kierunki rozwoju kształcenia ustawicznego i oświaty dorosłych*, prezentującą wyniki badań edukacji całościowej w kontekście przemian społeczno-gospodarczych w Polsce przełomu lat 70. i 80. XX wieku. Wskazali w niej na kryzys tradycyjnego modelu szkoły, który rozwiązać można poprzez powszechność kształcenia oraz rozciągnięcie procesu edukacyjnego na całe życie człowieka. Postulowali między innymi:

- wprowadzenie „szkoły otwartej”, drożności pionowej i poziomej systemu kształcenia,
- umożliwienie młodzieży przerywającej naukę dalszą edukację w różnych jej formach,
- konieczność właściwego zdefiniowania pojęć, a zarazem umiejętności związanych z ideą kształcenia ustawicznego będących podstawą dalszego rozwoju²².

Zdaniem J. Półturzyckiego kształcenie ustawiczne: *obejmuje całe życie człowieka i służy jego rozwojowi. Stanowi to także naczelną zasadę określającą kierunek współczesnych reform oświatowych dotyczących szkolnictwa powszechnego, zawodowego i wyższego, a także doskonalenia zawodowego pracujących i oświaty dorosłych, kształcenia równoległego oraz wychowania*

²⁰ Idem, *Edukacja permanentna – rozdroża i nadzieje*, TWWP, Warszawa 2003.

²¹ *Ibidem*, s. 182–183.

²² J. Kowalczyk, R. Wroczyński, *Kierunki rozwoju kształcenia ustawicznego i oświaty dorosłych*, IBP, Warszawa 1981, s. 34–48.

w rodzinie i środowisku. Głównym zadaniem edukacji ustawicznej jest w tym ujęciu wychowanie nowego typu człowieka, charakteryzującego się twórczym i dynamicznym stosunkiem do życia i kultury; człowieka, który potrafi doskonalić siebie, zmieniać warunki życia i ulepszać je dla dobra społeczeństwa²³. Zaprezentowana przez J. Półturzyckiego definicja edukacji permanentnej jest najpełniejszą i najbardziej aktualną, poruszającą wiele zagadnień i obszarów z zakresu prezentowanej tematyki, a przede wszystkim zgodną z rozumieniem tego zagadnienia przez organizację UNESCO. Szczególnie ważnym aspektem prezentowanej definicji, ze względu na kwestie poruszane w niniejszym artykule, jest przywołanie przez autora fragmentu poświęconego wychowaniu nowego typu człowieka, charakteryzującego się twórczym i dynamicznym stosunkiem do życia i kultury. Takie osoby pragnie inspirować do nauki i pracy Uniwersytet Otwarty Uniwersytetu Warszawskiego i dla takich osób powstał projekt, który stał się inspiracją dla powołania tego typu jednostek nie tylko przy uczelniach wyższych, ale również przy różnego rodzaju fundacjach, stowarzyszeniach czy urzędach lokalnych.

Rozwój kształcenia ustawicznego i jego znaczenie w Unii Europejskiej zostały uznane za jeden z najważniejszych elementów systemów edukacji. Podstawowe zasady UE mające na celu promowanie edukacji całościowej zawierają się między innymi w zaprezentowanych w niniejszym artykule działaniach i dokumentach. Biała księga poświęcona kształceniu i doskonaleniu została wydana przez Komisję Europejską 29 listopada 1995 r. Dokument nosi tytuł *Nauczanie i uczenie się. Na drodze do uczącego się społeczeństwa* (*White Paper on Education and Training – Teaching and Learning – Towards the Learning Society*) i powstał w wyniku toczącej się w Komisji Europejskiej dyskusji o potrzebie zmian w zakresie polityki edukacyjnej krajów europejskich. Publikacja obejmuje analizę bieżącego stanu oświaty oraz kierunki i propozycje jej dalszego rozwoju. Przedstawia konkretne propozycje rozwiązań, które każde państwo członkowskie może spróbować wprowadzić w swoim kraju. Szczególnie istotna, z punktu widzenia niniejszego artykułu, jest propozycja stworzenia europejskiej karty kursów oraz sieci ośrodków kursów i praktyk. Te konkretne propozycje działań można podjąć i realizować w ramach europejskiego programu kształcenia ustawicznego.

W 1997 r., po dwóch latach pracy powołanej przez Komisję Europejską grupy studiów nad edukacją, której przewodniczył Jean-Luis Reiffers, został opublikowany raport pt. *Niebieska księga Unii Europejskiej „Edukacja dla*

²³ J. Półturzycki, *Kształcenie ustawiczne i jego konsekwencje dla edukacji* [w:] Z. P. Kruszewski, J. Półturzycki, E. A. Wesołowska (red.), *Kształcenie ustawiczne – idee i doświadczenia*, NOVUM, Płock 2003, s. 45–46.

*Europy*²⁴. Praca nad nim miała charakter zamykający i porządkujący liczne publikacje, a także działania poświęcone edukacji w wymiarze europejskim i międzynarodowym, pojawiających się w końcówce lat 90. XX wieku, tj. biała księga Komisji Europejskiej, raport Delors'a czy ogłoszony w 1996 r. – Europejski Rok Edukacji Ustawicznej. Impulsem do powstania raportu była zmieniająca się polityka oświatowa Unii Europejskiej, w której coraz ważniejsze miejsce zajmuje edukacja ustawiczna. Dostrzeżono, że ciągłe doskonalenie się i poszerzanie kwalifikacji dorosłych, w różnych obszarach pracy i życia jest ściśle związane z ideą kształcenia permanentnego i jednocześnie stanowi odpowiedź na zagadnienia związane z konkurencyjnością przedsiębiorstw na międzynarodowej i lokalnej płaszczyźnie. Najlepszym podsumowaniem rozważań zawartych w niebieskiej księdze jest cel ogólny edukacji europejskiej sformułowany przez jej autorów: *edukacja w Europie da każdemu człowiekowi w Europie możliwość samorealizacji, osiągnięcia najwyższego poziomu kształcenia wymaganego przez środowisko naukowe, oraz środki wspomagające integrację ze społeczeństwem*²⁵. Autorzy raportu dążą do zreformowania systemów oświaty w państwach Starego Kontynentu, wskazują cele, zagrożenia oraz możliwe drogi rozwiązań pojawiających się problemów. Z jednej strony sugerują pewnego rodzaju unifikację poszczególnych systemów edukacyjnych, a z drugiej strony podkreślają odrębność kulturową i ekonomiczną poszczególnych państw europejskich. Pomimo rozbieżności co do propozycji ostatecznego kształtu zreformowanych systemów edukacyjnych w Europie, autorzy stoją na stanowisku, że rozwiązaniem głównych problemów społeczno-ekonomicznych jest zachęcenie i przekonanie Europejczyków do możliwości, jakie stwarza im kształcenie ustawiczne, realizowane przez podnoszenie kwalifikacji ogólnych i zawodowych oraz rozwój własnej osobowości, wartości i postaw prospołecznych.

Istotnym wkładem Unii Europejskiej w rozwój edukacji na poziomie wyższym jest deklaracja bolońska zawierająca: *zadania prowadzące do zbliżenia systemów szkolnictwa wyższego krajów europejskich. Głównym celem Deklaracji Bolońskiej jest stworzenie do 2010 roku Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego*²⁶. Kluczową w realizacji procesu bolońskiego, za-

²⁴ Tytuł w wersji angielskiej: *Accomplishing Europe through education and training*. Zob. H. Solarczyk-Szwec, *Niebieska księga Unii Europejskiej „Edukacja dla Europy”* [w:] *Modernizacja edukacji – projekty międzynarodowe*, Z. Kruszewski (red.), NOVUM, Płock 2008, s. 148.

²⁵ Cyt. [za:] *ibidem*, s. 158.

²⁶ Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, *Proces boloński*, <http://www.nauka.gov.pl/szkolnictwo-wyzsze/sprawy-miedzynarodowe/proces-bolonski/> [dostęp: 8 lutego 2010 r.].

początkowanego deklaracją bolońską, z punktu widzenia edukacji permanentnej stała się konferencja w Pradze 2001 r., podczas której ministrowie szkolnictwa wyższego Unii Europejskiej poruszyli kwestię kształcenia przez całe życie. W komunikacie ze spotkania zatytułowanego „Ku europejskiemu obszarowi szkolnictwa wyższego” prezentują swoje stanowisko w sprawie edukacji permanentnej: *Kształcenie ustawiczne stanowi zasadniczy element europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego. W Europie przyszłości, zbudowanej na społeczeństwie i gospodarce opartej na wiedzy, strategię kształcenia ustawicznego będą musiały sprostać wyzwaniu konkurencyjności i wykorzystania najnowszych technologii w celu zwiększenia spójności społecznej, równości szans i jakości życia*²⁷.

Poza przywołanymi powyżej dokumentami i działaniami realizowanymi przez Unię Europejską należy wspomnieć jeszcze o kilku przedsięwzięciach wspólnoty. Do bardziej znaczących przedsięwzięć UE w zakresie edukacji permanentnej należy ogłoszenie przez władze unijne roku 1996 Europejskim Rokiem Edukacji Ustawicznej, co stwarzało podstawy do ujęć zarówno ogólnych, jaki i precyzyjnych w poszczególnych krajach i sprzyjało ożywieniu problematyki kształcenia całożyciowego. Warto również wspomnieć o wnioskach Rady UE z 17 lutego 1997 r. na temat rozwoju społeczności lokalnych przez edukację i szkolenia²⁸. Podkreślano w nich znaczenie, jakie dla idei edukacji permanentnej ma rozwój kształcenia i szkoleń na poziomie lokalnym. Kształcenie i szkolenia angażują ludzi na poziomie lokalnym do czynienia wysiłku w celu maksymalizacji rozwoju ich potencjału. Nie można też pominąć strategii lizbońskiej przyjętej w 2000 r. w Lizbonie przez Radę Europejską, a także deklaracji kopenhaskiej przyjętej w 2002 r. przez Komisję Europejską i ministrów do spraw edukacji. Warto również wspomnieć o dwóch decyzjach Parlamentu Europejskiego z 2004 r. i 2006 r. Pierwsza z nich z 15 grudnia 2004 r. miała ważne znaczenie dla prezentowanej problematyki, gdyż dotyczyła jednolitych ram wspólnotowych dla przejrzystości kwalifikacji i kompetencji (Europass). Dokument ten miał zagwarantować przejrzystość kwalifikacji i umiejętności nabywanych podczas kształcenia oraz przysłużyć się poprawie mobilności osób, które chcą się kształcić na

²⁷ Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, *Ku europejskiemu obszarowi szkolnictwa wyższego. Komunikat z konferencji europejskich Ministrów ds. szkolnictwa wyższego*, <http://www.nauka.gov.pl/szkolnictwo-wyzsze/sprawy-miedzynarodowe/proces-bolon-ski/podstawa-prawne/podstawa-prawne/artukul/ku-europejskiemu-obszarowi-szkolnictwa-wyzszego/> [dostęp: 8 lutego 2010 r.].

²⁸ Council Conclusions of 17 February 1997 on local community development through education and training (97/C 70/02), <http://eur-lex.europa.eu/> [dostęp: 8 lutego 2010 r.].

terenie całej Europy²⁹. Druga decyzja z 15 listopada 2006 r. ustanawiała program działań w zakresie uczenia się przez całe życie. Jej głównym celem było dążenie do rozwoju w Europie społeczeństwa opartego na wiedzy, zapewnienie stałego rozwoju gospodarczego, zwiększenie ilości lepszych miejsc pracy oraz wzrost spójności społecznej. Do zadań tego programu należy wspieranie wymiany i podejmowanej współpracy oraz mobilności między systemami edukacji, czemu posłużyć ma między innymi podnoszenie działań skierowanych na poprawę jakości, atrakcyjności i przystępności oferowanych przez państwa należące do UE propozycji w ramach edukacji permanentnej czy popieranie tworzenia innowacyjnych programów, form i systemów kształcenia ustawicznego. W ramach „Programu uczenia się przez całe życie” zostały powołane programy szczegółowe: Comenius, Erasmus, Leonardo da Vinci, Jean Monet oraz program międzysektorowy³⁰. Z efektów tych postanowień korzystają między innymi polskie uczelnie wyższe, co owocuje różnego rodzaju działaniami poprawiającymi poziom kształcenia czy mobilność naszych studentów w europejskim obszarze edukacyjnym.

Na koniec rozważań dotyczących działań w zakresie edukacji permanentnej warto przypomnieć jeszcze komunikat Komisji Europejskiej z 2006 r. „Nigdy nie jest za późno na naukę”, w którym podkreślano znaczenie kształcenia i szkoleń osób dorosłych dla zwiększenia konkurencyjności, zatrudnialności oraz procesów integracji społecznej. Z roku 2007 pochodzi plan działań na rzecz kształcenia dorosłych „Na naukę zawsze jest odpowiednia pora”, w którym Komisja Europejska określiła pięć kluczowych obszarów działań na tym polu: analiza wpływu reform we wszystkich sektorach edukacji i szkoleń na kształcenie dorosłych; poprawa jakości sektora edukacyjnego dla dorosłych; zwiększenie możliwości uzyskiwania przez dorosłych kwalifikacji przynajmniej o jeden poziom wyższych niż dotychczas (przejście na „wyższy poziom”); przyspieszenie procesu oceny umiejętności i kompetencji społecznych oraz poświadczania i uznawania wyników kształcenia (w tym uznawanie i poświadczanie kształcenia pozaformalnego i nieformalnego), a także poprawa nadzoru sektora edukacji dorosłych³¹.

²⁹ Decyzja Parlamentu Europejskiego z 15 grudnia 2004 r. w sprawie jednolitych zmian wspólnotowych dla przejrzystości kwalifikacji i kompetencji (Europass), 2241/2004/WE, Dz.Urz. UE L 390 z 6 grudnia 2004 r.

³⁰ Decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady z 15 listopada 2006 r. ustanawiająca program działań w zakresie uczenia się przez całe życie, 1720/2006/WE, Dz.Urz. UE L 327 z 24 listopada 2006 r., s. 45.

³¹ *Dorośli w systemie edukacji formalnej: polityka i praktyka w Europie*, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2011, s. 3.

Zarówno doświadczenia polskie, jak i zagraniczne w zakresie formalnej oraz nieformalnej edukacji osób dorosłych są bardzo bogate i różnorodne, dlatego zasygnalizowane zostały jedynie wybrane formy działalności, teorie, projekty czy raporty. Miały one znaczny wpływ na obecny kształt różnego rodzaju przedsięwzięć z zakresu kształcenia ustawicznego realizowanego przez uczelnie wyższe w Polsce.

Ustawiczna edukacja dorosłych w polskim ustawodawstwie³²

Kształcenie ustawiczne i jego organizacja jest w Polsce regulowane przez kilka aktów prawnych³³.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej³⁴, będąca podstawowym aktem prawnym, stanowi, że: *Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne* (art. 32 ust.1). W kolejnym ustępie stanowi, że: *Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny* (art. 32 ust. 2). W Polsce *każdy ma prawo do nauki* (art. 70 ust. 1), a *władze publiczne zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia* (art. 70 ust. 4), o czym stanowią kolejne ustępy art. 70 ustawy zasadniczej.

Zasady dotyczące organizacji kształcenia ustawicznego określa ustawa o systemie oświaty z 7 września 1991 r. Według niej system oświaty realizuje: *prawa każdego człowieka do kształcenia się oraz prawa dzieci i młodzieży do wychowania i opieki, odpowiednich dla wieku i osiągniętego rozwoju* (art. 1 pkt 1 u.o.s.o.). Zapewnia także: *możliwość uzupełniania przez osoby dorosłe wykształcenia ogólnego, zdobywania lub zmiany kwalifikacji zawodowych i specjalistycznych* (art. 1 pkt 8 u.o.s.o.). Placówki kształcenia ustawicznego, placówki kształcenia praktycznego oraz ośrodki dokształcania i doskonalenia zawodowego, umożliwiające uzyskanie i uzupełnienie wie-

³² Pragnę podziękować pani Elizie Rogowskiej-Lasockiej za pomoc w przygotowaniu tej części artykułu poświęconej polskiemu ustawodawstwu w zakresie edukacji ustawicznej osób dorosłych.

³³ Charakterystykę otoczenia prawnego w zakresie kształcenia ustawicznego zawierają także dokumenty: *Uczenie się dorosłych. Przegląd tematyczny. Raport źródłowy Polska*, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Warszawa, 2005, s. 23–28; *Modernizacja kształcenia ustawicznego i kształcenia dorosłych w Polsce, jako integralnych części uczenia się przez całe życie*, raport przygotowany dla Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu, s. 29–33.

³⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997r., Dz.U. nr 78, poz. 483, ze zm.

dzy, umiejętności oraz kwalifikacji zawodowych należą do systemu oświaty zgodnie z pkt 3a art. 2 u.o.s.o. W ustawie tej kształcenie ustawiczne rozumiane jest jako kształcenie w szkołach dla dorosłych, a także uzyskiwanie i uzupełnianie wiedzy, umiejętności i kwalifikacji zawodowych w formach pozaszkolnych przez osoby, które spełniły obowiązek szkolny (art. 3 pkt 16 u.o.s.o.).

Kształcenie ustawiczne może mieć również formy pozaszkolne: formy uzyskiwania wiedzy, umiejętności oraz kwalifikacji zawodowych w placówkach i ośrodkach (placówkach kształcenia ustawicznego, placówkach kształcenia praktycznego oraz ośrodkach dokształcania i doskonalenia zawodowego, umożliwiającym uzyskanie i uzupełnienie wiedzy, umiejętności i kwalifikacji zawodowych), a także kwalifikacyjne kursy zawodowe (art. 3 pkt 17 u.o.s.o.). Według ustawy o systemie oświaty zakładanie i prowadzenie publicznych placówek kształcenia ustawicznego o zasięgu ogólnokrajowym leży w gestii ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania (art. 5 ust. 3b pkt 2 lit. b u.o.s.o.), który w drodze rozporządzenia szczegółowo określa sposoby i możliwości realizowania tego typu form edukacji osób dorosłych i młodzieży.

Organizacją kształcenia ustawicznego zajmują się publiczne i niepubliczne placówki kształcenia ustawicznego, placówki kształcenia praktycznego, ośrodki dokształcania i doskonalenia zawodowego (art. 68a ust. 1 u.o.s.o.). Kształcenie ustawiczne zgodnie z ustawą może być prowadzone jako stacjonarne lub zaoczne, a także z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość (art. 68a ust. 3 u.o.s.o.).

Kolejnym aktem prawnym jest rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 11 stycznia 2012 r. w sprawie kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych³⁵. Na mocy rozporządzenia kształcenie ustawiczne prowadzi się w następujących formach pozaszkolnych: kwalifikacyjny kurs zawodowy, kurs umiejętności zawodowych, kurs kompetencji ogólnych, turnus dokształcania teoretycznego młodocianych pracowników, kursy inne umożliwiające uzyskiwanie i uzupełnianie wiedzy, umiejętności i kwalifikacji zawodowych (§ 3 rozporządzenia MEN). Rozporządzenie określa między innymi: warunki, organizację i tryb prowadzenia kształcenia ustawicznego

³⁵ Rozporządzenie to zastąpiło rozporządzenia: Ministra Edukacji i Nauki z 3 lutego 2006 r. w sprawie uzyskiwania i uzupełniania przez osoby dorosłe wiedzy ogólnej, umiejętności i kwalifikacji zawodowych w formach pozaszkolnych, Dz.U. nr 31, poz. 216; Ministra Edukacji Narodowej z 15 czerwca 2009 r. w sprawie publicznych placówek kształcenia ustawicznego, publicznych placówek kształcenia praktycznego oraz publicznych ośrodków dokształcania i doskonalenia zawodowego, Dz.U. nr 99, poz. 828. Dz.U. z 2012 r. poz. 186; dalej: rozporządzenie MEN.

w formach pozaszkolnych oraz rodzaje tych form; warunki organizowania i prowadzenia kwalifikacyjnych kursów zawodowych przez podmioty, np. publiczne i niepubliczne szkoły prowadzące kształcenie zawodowe, publiczne i niepubliczne placówki i ośrodki, instytucje rynku pracy czy podmioty prowadzące działalność oświatową, nieobejmującą prowadzenia szkoły, placówki lub zespołu (§ 1 pkt 1–6 rozporządzenia MEN).

Regulacje dotyczące kształcenia ustawicznego znajdziemy również w ustawie z 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy³⁶. Ustawa określa zadania państwa w zakresie promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia oraz aktywizacji zawodowej realizowanej przez instytucje rynku pracy (art. 1 ust. 1, 2 u.o.p.z.r.p.). W zakresie kształcenia ustawicznego i polityki zatrudnienia działają publiczne służby zatrudnienia, samorządy województw prowadzące dialog społeczny w tym zakresie, popularyzujące ideę uczenia się przez całe życie i upowszechnianie dobrych praktyk w zakresie organizacji szkoleń, przygotowania zawodowego dorosłych i staży (art. 8 ust. 1 pkt 13 u.o.p.z.r.p.). Wedle ustawy minister właściwy do spraw pracy realizuje zadania na rzecz rynku pracy między innymi przez koordynację publicznych służb zatrudnienia i instrumentów stymulujących rozwój kształcenia ustawicznego rozumianego jako kształcenie w szkołach dla dorosłych, a także uzyskiwanie i uzupełnianie wiedzy ogólnej, umiejętności i kwalifikacji zawodowych w odniesieniu do bezrobotnych, poszukujących pracy, pracowników i pracodawców (art. 4 ust. 1 pkt 2b u.o.p.z.r.p.). Kolejny akt prawny to rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z 10 listopada 2004 r. w sprawie refundacji ze środków Funduszu Pracy kosztów szkoleń oraz wynagrodzeń i składek na ubezpieczenia społeczne od refundowanych wynagrodzeń³⁷, które określa między innymi: szczegółowo warunki refundacji kosztów szkoleń oraz wynagrodzeń i składek na ubezpieczenie społeczne; zasady refundacji kosztów szkolenia pracownika, któremu udzielono urlopu szkoleniowego w wymiarze 22 dni roboczych; zasady przyznawania pracodawcom refundacji kosztów wynagrodzenia i składek na ubezpieczenie społeczne osób bezrobotnych, zatrudnionych na zastępstwo pracownika, który podnosi swoje kwalifikacje zawodowe (art. 1 i art. 9); czy zasady, według których starosta refunduje koszty poniesione przez pracodawców mających wewnątrzzakładowy Fundusz Pracy (art. 5–7, art. 11).

Uregulowania prawne dotyczące kształcenia ustawicznego zawiera również ustawa z 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym³⁸ z później-

³⁶ Dz.U. z 2008 r. nr 69, poz. 415, ze zm.; dalej: u.o.p.z.r.p.

³⁷ Dz.U. nr 249, poz. 2495 i 2496.

³⁸ Dz.U. z 2012 r. poz. 572, 742 i 1544; dalej: u.p.s.w.

szymi zmianami, która z racji poruszanej tematyki jest szczególnie ważna dla omawianego zagadnienia. Na mocy tej ustawy uczelnia ma między innymi prawo prowadzenia kształcenia na studiach pierwszego stopnia, studiach drugiego stopnia, jednolitych studiach magisterskich i studiach doktoranckich zgodnie z przysługującymi jej uprawnieniami, prowadzenia studiów podyplomowych, kursów dokształcających i szkoleń oraz wydawania dyplomów ukończenia studiów potwierdzających uzyskanie tytułu zawodowego, a także świadectw ukończenia studiów podyplomowych (art. 6 ust. 1 pkt 4, 5, 6 u.p.s.w.). Studia podyplomowe mogą być prowadzone w zakresie kształcenia, z którym jest związany co najmniej jeden kierunek studiów prowadzony przez uczelnię, a jeśli wykracza poza ten zakres do prowadzenia takich studiów wymagana jest zgoda ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego wydana po zasięgnięciu opinii Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego (art. 8 ust. 7 i 8 u.p.s.w.).

Do podstawowych zadań uczelni należy też kształcenie i promowanie kadr naukowych, prowadzenie studiów podyplomowych, kursów i szkoleń w celu kształcenia nowych umiejętności niezbędnych na rynku pracy w systemie uczenia się przez całe życie (art. 13 ust. 1 pkt 4, 6 u.p.s.w.). Uczelnia publiczna może pobierać opłaty za świadczone usługi edukacyjne związane między innymi z prowadzeniem studiów podyplomowych oraz kursów dokształcających (art. 99 ust. 1 pkt 5. u.p.s.w.). Absolwenci studiów podyplomowych otrzymują świadectwa ukończenia tych studiów. Warunki wydawania i niezbędne elementy dyplomów, w tym dyplomów wspólnych i świadectw studiów podyplomowych, biorąc pod uwagę poziomy i formę kształcenia oraz rodzaje tytułów zawodowych, określa minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego w drodze rozporządzenia (art. 167 ust. 1 oraz ust. 3 pkt 2 u.p.s.w.). Niestety po nowelizacji ustawy, co zaowocowało wprowadzeniem nowego rozporządzenia³⁹ regulującego wydawane przez uczelnie wyższe dokumenty, zabrakło wzoru świadectw, jakie powinny wydawać uczelnie realizujące kursy dokształcające i szkolenia (regulowane poprzednim rozporządzeniem). Należy zauważyć, że ustawa nakłada również na pracowników naukowo-dydaktycznych obowiązek prowadzenia badań naukowych i prac rozwojowych, rozwijania twórczości naukowej lub artystycznej (art. 111 ust.1 pkt 2 u.p.s.w.). Pracownicy dydaktyczni nato-

³⁹ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 1 września 2011 r. w sprawie tytułów zawodowych nadawanych absolwentom studiów, warunków wydawania oraz niezbędnych elementów dyplomów ukończenia studiów i świadectw ukończenia studiów podyplomowych oraz wzoru suplementu do dyplomu, Dz.U. nr 196, poz. 1167.

miast są obowiązani między innymi podnosić swoje kwalifikacje zawodowe (art. 111 ust. 4 pkt 2 u.p.s.w.).

Ponadto formy i systemy istniejącego kształcenia ustawicznego regulują również: ustawa z 26 czerwca 1974 r. – Kodeks Pracy, ustawa z 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach, ustawa z 25 lipca 1985 r. o jednostkach badawczo-rozwojowych, ustawa z 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach, ustawa z 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych i inne. Regulacjami wspierającymi kształcenie ustawiczne są także przepisy prawa podatkowego dotyczące podmiotów prowadzących usługi szkoleniowe⁴⁰.

O kształceniu ustawicznym traktują również ogólnokrajowe strategie wyznaczające kierunki rozwoju kształcenia ustawicznego, w tym między innymi: „Strategia rozwoju kraju na lata 2007–2015”, „Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do 2010 roku”, „Krajowa strategia zatrudnienia na lata 2007–2013”, a także „Strategia rozwoju kształcenia ustawicznego do roku 2010” przygotowana przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, która została przyjęta przez Radę Ministrów w lipcu 2003 r.

Na poziomie centralnym w proces organizacji kształcenia ustawicznego zaangażowane są różne instytucje administracji państwowej⁴¹.

⁴⁰ Ustawa z 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym, Dz.U. nr 11, poz. 50, ze zm. – załącznik nr 2; ustawa z 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, Dz.U. z 1993 r. nr. 106, poz. 482, ze zm.; ustawa z 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, Dz.U. z 2000 r. nr 14, poz. 176, ze zm.

⁴¹ · Ministerstwo Edukacji Narodowej – ustala zasady funkcjonowania edukacji, formy i organizację kształcenia ustawicznego prowadzonego przez centra kształcenia praktycznego, centra kształcenia ustawicznego lub szkoły dla dorosłych. Kształceniem ustawicznym zajmuje się Departament Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego (DKZU) · Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego – wdraża do systemu szkolnictwa wyższego krajowe ramy kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego, nadzoruje uczelnie wyższe, pełniąc funkcje wyznaczone na mocy przepisów zawartych w znowelizowanej ustawie – Prawo o szkolnictwie wyższym. Uczelnie wyższe na mocy tej ustawy biorą udział w kształceniu ustawicznym przez m.in. prowadzenie studiów podyplomowych, kursów dokształcających i szkoleń · Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej – zajmuje się tworzeniem warunków do zapewnienia wysokich standardów realizacji usług szkoleniowych oraz tworzeniem narzędzi i metod wspierających pracę urzędów pracy; określa zasady ubiegania się o środki z rezerwy Funduszu Pracy na finansowanie programów na rzecz promocji zatrudnienia, łagodzenia środków bezrobocia i aktywizacji zawodowej; kontroluje publiczne służby zatrudnienia (urzędy pracy) i ustala zasady organizacji szkoleń dla osób bezrobotnych, koordynuje działania z zakresu poradnictwa zawodowego dla osób poszukujących pracy. W ministerstwie jest Wydział Edukacji Ustawicznej w Departamencie Rynku Pracy · Ministerstwo Zdrowia – reguluje i organizuje kształcenie przeddyplomowe i podyplomowe. Organami i jednostkami podległy-

W zaprezentowanych powyżej aktach prawnych oraz w przywołanych krajowych raportach i strategiach kształcenie ustawiczne jest traktowane głównie jako podnoszenie kwalifikacji zawodowych, przekwalifikowywanie się czy edukacja w szkołach dla dorosłych, np. liceach, szkołach zawodowych. Autorzy zapomnieli o wielu innych formach tego rodzaju edukacji osób dorosłych, co spowodowało wśród instytucji i organizacji zajmujących się tym zagadnieniem sporo zamieszania, nieporozumień oraz bałaganu prawno-organizacyjnego. Pojęcie kształcenia ustawicznego przedstawione np. w ustawie o systemie oświaty z 7 września 1991 r.: *Kształcenie w szkołach dla dorosłych, a także uzyskiwanie i uzupełnianie wiedzy ogólnej, umiejętności i kwalifikacji zawodowych w formach pozaszkolnych przez osoby, które spełniły obowiązek szkolny* (art. 3 pkt 16 u.o.s.o.), to jedynie fragment kształcenia ustawicznego – stanowiący jej zinstytucjonalizowaną część. Istnieje tu wyraźna sprzeczność z zaprezentowanymi w powyższym artykule definicjami edukacji ustawicznej, a także z raportami, teoriami i pracami poświęconymi omawianemu zagadnieniu.

Kształcenie ustawiczne może być prowadzone z pominięciem przepisów ustawy o systemie oświaty z 7 września 1991 r., co umożliwiają inne przywołane akty prawne. Najważniejszym wnioskiem jest jednak spostrzeżenie, że wyraźnie brakuje jednej ustawy dotyczącej kształcenia ustawicznego, która ujedynolilałaby i zawierała przepisy odnoszące się do edukacji całościowej, które obecnie są w innych ustawach. Brak ten utrudnia komunikację między podmiotami funkcjonującymi na podstawie różnych ustaw oraz przeszkadza w prawidłowym interpretowaniu i przestrzeganiu prawa⁴². Brakuje również ujednocionej terminologii dotyczącej kształcenia

mi są uniwersytety medyczne oraz Centrum Medyczne Kształcenia Podyplomowego. Centrum prowadzi m.in. programy specjalizacji lekarskich, kursy doskonalące · Ministerstwo Finansów – ustala ulgi podatkowe · Ministerstwo Gospodarki – określa zasady oraz formy kształcenia ustawicznego osób bezrobotnych i poszukujących pracy, decyduje o wysokości zwrotu kosztów szkoleń osób, które są zagrożone zwolnieniem z pracy. Należy podkreślić, że ministerstwu podlega agencja rządowa – Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, w której za realizację zadań w zakresie rozwoju potencjału adaptacyjnego przedsiębiorców i pracowników odpowiada Departament Rozwoju Kapitału Ludzkiego · Inne ministerstwa, które m.in. mogą wydawać rozporządzenia dotyczące kwalifikacji obowiązujących w danym zawodzie; *Poradnik kształcenia ustawicznego. Prosta sprawa – kwalifikacje to podstawa*, EGO – Centrum Edukacji i Doradztwa, P. Błędowski, M. Nowakowska (red.), Łódź 2010.

⁴² Por. J. Górniak, M. Jelonek, S. Krupnik, B. Worek, *Kształcenie ustawiczne w Małopolsce w opiniach przedstawicieli instytucji działających w obszarze kształcenia ustawicznego. Raport z trzeciego etapu badań naukowych: badania jakościowe*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2007 s. 15; *Raport o stanie edukacji ustawicznej w Polsce, op. cit.*

ustawicznego, co powoduje dość duże zamieszanie i często prowadzi do nieporozumień oraz nieprawidłowej interpretacji związanej z prezentowaną tematyką zagadnień. Konieczne wydaje się położenie nacisku nie tylko na kształcenie osób dorosłych dla potrzeb rynku pracy, ale też na osoby, które dopiero w przyszłości wejdą na ten rynek. Przygotowanie do kształcenia ustawicznego polegać powinno na zmianie świadomości, podejścia do nauki i promowania edukacji całościowej jako stylu bycia, a nie tylko podnoszenia kwalifikacji zawodowych. Bez uwzględniania w celach nauczania, metodach i formach dydaktycznych powyższej konieczności trudno będzie reformować ogólnie system kształcenia ustawicznego⁴³. Wobec wyzwań społecznych i gospodarczych narasta konieczność zorganizowania sprawnego systemu kształcenia ustawicznego w Polsce. Ustawodawstwo krajowe nie docenia edukacji pozaformalnej będącej uzupełnieniem formalnej edukacji lub coraz częściej będącej jej poważną alternatywą. Brak jest obecnie certyfikacji (cały czas trwają prace nad krajowymi ramami kwalifikacji dla tej formy organizacyjnej kształcenia) potwierdzającej kompetencje nabyte w jej trakcie, co w rezultacie utrudnia prezentację jej efektów. Edukacja pozaformalna zatem wymaga wprowadzenia systemu kwalifikacji opartego na ocenie uczenia się całościowego w jej różnych formach organizacyjnych (również nieformalnych, między innymi samokształceniowych) oraz reformy edukacji formalnej, która uwzględniałaby metody pracy stosowane w kształceniu ustawicznym osób dorosłych.

Dzisiejszy stan prawny w obszarze edukacji nie definiuje systemu potwierdzania efektów uczenia się zdobytych drogą pozaformalną i nieformalną. Uczenie pozaformalne tradycyjnie jest sprowadzane do kształcenia dorosłych w szkołach oraz do udziału w sformalizowanych szkoleniach. Oznacza to, że potwierdzanie efektów uczenia się zdobytych w trybie innym niż edukacja formalna nie ma odzwierciedlenia w regulacjach na szczeblu centralnym. Różne aspekty uczenia pozaformalnego definiowane są w odrębnych aktach prawnych, między innymi w: ustawie z 27 czerwca 2003 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw (zapisy dotyczące kształcenia ustawicznego); ustawie z 20 maja 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz ustawy o podatku dochodowym; ustawie z 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy; ustawie z 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej; rozporządzeniu Ministra Edukacji i Sportu z 20 grudnia 2003 r. w sprawie akredytacji placówek i ośrodków prowadzących kształcenie ustawiczne w formach pozaszkolnych.

⁴³ J. Górniak, M. Jelonek, S. Krupnik, B. Worek, *Kształcenie ustawiczne*, op. cit., s. 15.

Istnieje więc w Polsce konieczność dostosowania istniejącego systemu kwalifikacji do potrzeb współczesnego rynku pracy po to, aby był on bardziej przejrzysty, jednolity, elastyczny i przyjazny dla obywateli. Jednym z elementów takiego systemu są spójne i określone na poziomie krajowym procedury potwierdzania kompetencji uzyskiwanych w różnych formach uczenia się. Podejście takie oznacza uznanie tych form za równorzędne z edukacją formalną i umożliwia budowanie „mostów” między nimi. Z tych właśnie powodów rozpoznanie stosowanych zasad i procedur weryfikacji efektów uczenia się poza systemem edukacji formalnej wymaga dokładnego zbadania i usystematyzowania, aby następnie móc wypracować rozwiązania pozwalające na zbudowanie kompleksowego systemu potwierdzania kompetencji, obejmującego całe spektrum form uczenia się⁴⁴. Takie podejście zostało podkreślone w „Perspektywie uczenia się przez całe życie, w tym krajowych ramach kwalifikacji”, dokumencie strategicznym przyjętym 4 lutego 2011 r., opracowanym przez Międzyresortowy Zespół do spraw uczenia się przez całe życie pod przewodnictwem Ministerstwa Edukacji Narodowej. Dokument prezentuje podejście do uczenia się, uwzględniające różne formy i zakresy edukacji oraz wyznacza strategiczne kierunki interwencji. Wytyczono w nim następujące cele: 1) kreatywność i innowacyjność; 2) przejrzysty i spójny krajowy system kwalifikacji; 3) różnorodna i dostępna oferta form wczesnej opieki i edukacji; 4) kształcenie i szkolenie dopasowane do potrzeb gospodarki i zmian na rynku pracy; 5) środowisko pracy i zaangażowanie społeczne sprzyjające uczeniu się przez całe życie. Towarzyszy im system wdrażania i monitorowania oraz wskaźniki realizacji celów i poziomów odniesienia do roku 2020⁴⁵.

Ramy prawne w państwach europejskich różnie określają uznawanie i poświadczanie wcześniejszego kształcenia pozaformalnego i nieformalnego przez sektor szkolnictwa wyższego. Regulacje mają formę wytycznych wymagających wprost od uczelni realizowania założeń procesu bolońskiego bądź pozostawiają decyzję uczelniom czy w ogóle nie odnoszą się do kwestii uznawalności.

W Polsce uznawanie wcześniejszego kształcenia pozaformalnego i nieformalnego nie jest uregulowane prawem na szczeblu ogólnokrajowym⁴⁶.

W kolejnych podrozdziałach będą zaprezentowane nie tylko formy organizacyjne edukacji ustawicznej realizowane najczęściej w uczelniach

⁴⁴ *IBE kwalifikacje po europejsku*, <http://www.kwalifikacje.edu.pl/pl/prk/131-kwalifikacje-w-polsce-stan-obecny> [dostęp: 22 marca 2013 r.].

⁴⁵ Międzyresortowy Zespół do spraw uczenia się przez całe życie, „Perspektywa uczenia się przez całe życie, w tym krajowych ram kwalifikacji, projekt”, Warszawa, 4 lutego 2011 r., s. 43–65.

⁴⁶ *Dorośli w systemie edukacji formalnej*, *op. cit.*, s. 46–47.

wyższych, ale przede wszystkim zostanie opisane, jak przy tak skomplikowanym ustawodawstwie można z dużym sukcesem realizować kształcenie permanentne dorosłych na wysokim poziomie, będące zgodne ze światowymi trendami i wskazaniem.

Najczęstsze formy organizacyjne edukacji ustawicznej występujące w uczelniach wyższych w Polsce

Uczelnie wyższe są instytucjami prowadzącymi w sposób najbardziej kompleksowy, a jednocześnie niewątpliwie w najszerszym zakresie różnego rodzaju formy organizacyjne kształcenia ustawicznego osób dorosłych. Choć często nie są tak postrzegane, to należy podkreślić, że potencjał dydaktyczny oraz kulturalno-oświatowy oferowany przez te instytucje jest dość imponujący, co sprawia, że coraz częściej realizują one założenia stawiane przez teoretyków edukacji permanentnej. Obecnie szkoły wyższe prowadzą już nie tylko studia pierwszego, drugiego i trzeciego stopnia, ale również studia podyplomowe, różnego rodzaju kursy i szkolenia, a przede wszystkim uniwersytety trzeciego wieku (UTW) oraz uniwersytety otwarte (UO). Często również stają się wśród społeczności lokalnej miejscami spotkania z kulturą, organizując wystawy, koncerty czy spektakle. Oferta krajowych uczelni wyższych coraz częściej skierowana jest już do znacznie szerszej grupy odbiorców niż dotychczas i poza studentami obejmuje osoby spoza społeczności akademickiej, do których zaliczają się nie tylko dorośli w różnym wieku, ale również młodzież, a nawet najmłodsi (popularna jest obecnie idea uniwersytetów dzieci).

Ze względu na wielość form i rozwiązań w tym zakresie w tej części artykułu przybliżone zostaną dwa najciekawsze przykłady realizacji idei kształcenia ustawicznego skierowanego do osób spoza społeczności akademickiej, którymi są uniwersytety trzeciego wieku oraz uniwersytety otwarte. Obie formy kształcenia dorosłych są skierowane do osób spoza społeczności akademickiej, niezależne od posiadanego przez nie wykształcenia, są dobrowolne, a słuchacze tego rodzaju edukacji nie otrzymują na koniec świadectw dających im uprawnienia wynikające z kształcenia na kolejnych szczeblach edukacji lub uprawnienia zawodowe. Główne różnice polegają na rodzaju oferty edukacyjnej, często formie i sposobie prowadzonych zajęć, a przede wszystkim na wieku odbiorców. Jednak każda z tych propozycji jest odpowiedzią na potrzeby uczących się dorosłych i jest dostosowana w zależności od uczelni macierzystej oraz regionu, w jakim działa szkoła wyższa, do potrzeb i możliwości kształcących się ustawicznie słuchaczy. Prezentowane rozwiązania w zakresie edukacji permanentnej dorosłych

są realizowane lub wzorowane na działalności uczelni wyższych – typu wszechnicowego, z których oferty można korzystać każdy – bez względu na posiadane wykształcenie, doświadczenie zawodowe czy wyznawane poglądy. Takimi instytucjami są działające od przeszło 37 lat w Polsce uniwersytety trzeciego wieku⁴⁷, cieszące się niesłabnącym zainteresowaniem ze strony osób starszych, a w ostatnim dziesięcioleciu przeżywające dynamiczny rozwój. W dzisiejszym szybko rozwijającym się świecie dobrze wykształcony i świadomy swoich możliwości senior zajmuje bardzo ważne miejsce w hierarchii życia społecznego. Osobom starszym po przejściu na emeryturę coraz częściej nie wystarczają zwykłe domowe obowiązki i tym chętniej zaczynają one poszukiwać nowych dziedzin aktywności. Narastające poczucie samotności, lęk i coraz więcej pojawiających się pytań, na które nie są w stanie samodzielnie znaleźć odpowiedzi, oraz potrzeba kontaktu z rówieśnikami prowadzą do poszukiwania możliwych wariantów edukacji ustawicznej. Taką właśnie funkcję spełniają uniwersytety trzeciego wieku.

Według Wincentego Okonia uniwersytet trzeciego wieku to: *placówka oświatowa dla osób w wieku poprodukcyjnym, prowadząca systematycznie zajęcia z zakresu wybranych dyscyplin naukowych, lektoraty językowe, zespoły rekreacji ruchowej i grupy zainteresowań artystycznych. (...) Zajęcia prowadzą w nich nauczyciele akademicy, lekarze, dziennikarze i inni specjaliści*⁴⁸. Natomiast Renata Konieczna-Woźniak definiuje uniwersytety trzeciego wieku, jako instytucje: *edukacji dorosłych, której oferta programowa jest kierowana przede wszystkim do ludzi starszych. Placówki te funkcjonują na zróżnicowanych zasadach, ale w głównej mierze opierają się na działalności samorządowej i w znaczącym stopniu wykorzystują aktywność społeczną osób starszych. UTW jest typem uniwersytetu otwartego i stosuje mieszane strategie kształcenia ludzi dorosłych. Prowadzi działalność edukacyjną, kulturalną oraz naukowo-badawczą mającą na celu podnoszenie jakości życia osób starszych*⁴⁹. Działalność UTW z biegiem czasu znacznie się rozszerzyła i coraz częściej przestaje się ograniczać jedynie do prowadzenia zajęć dydaktycznych i artystyczno-hobbystycznych skierowanych do ludzi starszych. Porównanie dokonane przez autorkę do placówki, jaką jest szeroko rozumiany uniwersytet otwarty, może być częściowo uprawnione, jeżeli

⁴⁷ Fragment o UTW powstał na podstawie książki: K. Lubrzyńska, *Uniwersytety trzeciego wieku w Warszawie*, Akademickie Towarzystwo Andragogiczne, Warszawa 2005, s. 12–67.

⁴⁸ *Idem*, *Nowy słownik pedagogiczny*, op. cit., s. 423.

⁴⁹ *Eadem*, *Uniwersytety trzeciego wieku (UTW)* [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. VI, T. Pilch (red.), Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2007, s. 1091–1092.

nawiązemy do definicji J. Półturzyckiego i T. Aleksandra, którzy do grupy uniwersytetów powszechnych – zaliczają między innymi uniwersytety ludowe, otwarte, robotnicze czy właśnie uniwersytety trzeciego wieku⁵⁰.

Ideą uniwersytetów trzeciego wieku jest wspomaganie rozwoju człowieka starszego przez stwarzanie mu sytuacji sprzyjających rozwojowi, a także stymulowanie jego rozwoju przez doprowadzenie do osobistej aktywności słuchaczy (przez autoedukację)⁵¹. O walorach rozwojowych UTW mówi jednoznacznie raport międzynarodowego seminarium, przygotowany przez UNESCO, opracowany przez H. Demel i H. Szwarz w artykule pt. *Zdrowie a edukacja*, według którego kształcenie osób starszych w uniwersytetach powoduje: rozwój osobowości oraz osiągniętej wiedzy i zainteresowań, uzyskanie i umacnianie więzi społecznych, przekazanie społeczeństwu osobistych doświadczeń, a także dalszy i aktywny udział w życiu społecznym⁵². Uniwersytet trzeciego wieku spełnia w życiu ludzi starszych bardzo ważną funkcję, ponieważ propaguje profilaktykę gerontologiczną, co pozwala cieszyć się lepszym zdrowiem osobom w podeszłym wieku. Zaspokajają potrzeby czysto poznawcze i pozwala twórczo się rozwinąć seniorom. Uczestnictwo w zajęciach UTW sprzyja dobrej kondycji psychofizycznej i umożliwia kompensację braków w posiadanym wykształceniu, a co najważniejsze – zapełnia poczucie wszechogarniającej pustki i samotności, tworząc wrażenie przynależności nie tylko do grupy rówieśniczej, ale również do osób o podobnych zainteresowaniach. Dlatego dla wielu seniorów tak ważne jest uczestnictwo, ale także aktywne włączanie się i organizowanie pracy uniwersytetu. Potwierdzić to może fakt, że wiele z polskich UTW to organizacje opierające się w dużej mierze na działalności wolontariuszy samodzielnie zdobywających fundusze na pracę swoich instytucji.

Działające na świecie tego typu placówki nie mają jednolitego charakteru. Opierają się głównie na dwóch modelach: francuskim i brytyjskim. Pierwszy z nich charakteryzuje się tym, że ma ściśle – choć nie zawsze formalne – związki z uczelniami wyższymi, reprezentuje wysoki poziom dydaktyczny oraz prowadzi badania naukowe. Model drugi opiera się głównie na samopomocy i samokształceniu seniorów, bez zauważalnych związków

⁵⁰ J. Półturzycki, *Edukacja dorosłych za granicą*, op. cit., s. 295–299, a także: T. Aleksander, *Uniwersytet powszechny* [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. VI, T. Pilch (red.), Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2007, s. 1063–1066.

⁵¹ W. Wnuk, *Kompensacja czy kontynuacja rozwoju poznawczego słuchaczy UTW* [w:] *Przestrzeń życiowa i społeczna ludzi starszych*, M. Dziegielewska (red.), Łódź 2000, s. 213.

⁵² [Za:] *Przestrzeń życiowa i społeczna ludzi starszych*, M. Dziegielewska (red.), Łódź 2000.

ze szkołami wyższymi⁵³. Obecnie dochodzi do przenikania się głównych modeli charakterystycznych dla pierwszych uniwersytetów i powstania coraz to nowych odmian placówek dla seniorów, łączących w sobie różne aspekty kształcenia osób starszych. Wynika z tego, że pojęcia „uniwersytet trzeciego wieku” nie możemy jednoznacznie sklasyfikować, ponieważ może ono przybrać rozmaite formy oraz charakteryzować się różnymi rodzajami działalności kulturalno-oświatowej.

Według raportu z badań „Zoom na UTW” przeprowadzonych przez Towarzystwo Inicjatyw Twórczych „ę” w kwietniu 2012 r. w Polsce działały 372 uniwersytety trzeciego wieku⁵⁴. Szacuje się, że pod koniec 2012 r. w Polsce działało już ich około 400⁵⁵, w tym przy uczelniach wyższych – 100 (w tym 27 filii uniwersytetów w mniejszych miastach oraz dodatkowo 6 ściśle z nimi współpracujących). Powstające obecnie w naszym kraju jednostki można podzielić na trzy typy: pierwszy to instytucje działające pod patronatem wyższej uczelni, kierowane najczęściej przez pełnomocnika rektora danej uczelni; drugi to placówki powołane przez stowarzyszenia prowadzące działalność popularno-naukową; a trzeci to formy działające przy domach kultury, bibliotekach, domach dziennego pobytu czy ośrodkach pomocy społecznej itp.⁵⁶. W Polsce pierwszy UTW powstał w roku 1975 w Warszawie i, co najważniejsze, działa do chwili obecnej na najwyższym poziomie. Obecnie w samej tylko stolicy i okolicach swoją działalność prowadzi kilkanaście⁵⁷ tego typu placówek, a zapotrzebowanie słuchaczy jest tak wielkie, że warto byłoby stworzyć kolejne. Niestety z braku funduszy i chętnych osób mogących prowadzić tego typu instytucje jest to niemożliwe.

⁵³ R. Konieczna-Woźniak, *Uniwersytety trzeciego wieku w Polsce*, Eruditus, Poznań 2001, s. 46.

⁵⁴ Lista powstała na podstawie zestawienia opracowanego przez Ogólnopolskie Porozumienie UTW i Ogólnopolską Federację Stowarzyszeń UTW przed Kongresem Uniwersytetów Trzeciego Wieku i uzupełnione zostało o placówki, o których informacje posiadało Towarzystwo ze względu na swoją wieloletnią współpracę z UTW.

⁵⁵ Rozłożenie UTW według województw: mazowieckie – 64; śląskie – 41; dolnośląskie – 38; wielkopolskie – 32; małopolskie – 31; kujawsko-pomorskie – 22; pomorskie – 21; łódzkie – 20; lubuskie – 19; lubelskie – 17; podkarpackie – 14; warmińsko-mazurskie – 13; opolskie – 13; zachodniopomorskie – 13; podlaskie – 8; świętokrzyskie – 6. A. Gołdys, Ł. Krzyżanowska, M. Stec, Ł. Ostrowski, *Zoom na UTW. Raport z badania*, Warszawa 2012, s. 16, <http://zoomnautw.pl/wyniki-badania/>.

⁵⁶ *Uniwersytety Trzeciego Wieku*, serwis Fundacji dla Uniwersytetu Jagiellońskiego, <http://www.utw.pl/index.php?id=10> [dostęp: 28 kwietnia 2012 r.].

⁵⁷ Dane uzyskane na podstawie informacji podanych na portalu „Senior.pl”; <http://www.senior.pl/uniwersytety/mazowieckie> [dostęp: 29 kwietnia 2012 r.]; portal poświęcony edukacji osób dorosłych, <http://www.andragogika.pl/utw-utw.html> [dostęp: 29 kwietnia 2012 r.].

Uniwersytety trzeciego wieku w nowych warunkach społeczno-ekonomicznych spełniają bardzo ważne zadanie. Dzięki aktywizacji, profilaktyce gerontologicznej oraz zaspokajaniu potrzeb poznawczych i międzyludzkich przygotowują seniorów do życia w nowych, szybko zmieniających się warunkach i dają im możliwość prowadzenia twórczego i aktywnego trybu życia.

Uniwersytety otwarte realizują ideę kształcenia przez całe życie przez prowadzenie zajęć dla osób dorosłych bez względu na ich wiek, wykształcenie, doświadczenie edukacyjne czy zawodowe. Aktualnie w Polsce działa 26⁵⁸ tego typu placówek, choć początków tej formy organizacyjnej edukacji permanentnej możemy doszukiwać się w połowie 2008 r. i powstania pierwszej tego typu placówki – Uniwersytetu Otwartego Uniwersytetu Warszawskiego. Większość z istniejących obecnie w naszym kraju uniwersytetów otwartych w pełni realizuje przywołane powyżej założenia, choć niektóre z nich stawiają ograniczenia wiekowe lub formalne (takie jak brak zatrudnienia), w czym zbliżają się w swojej formie między innymi do założeń uniwersytetów trzeciego wieku. Zdarzają się również takie, które noszą nazwę uniwersytetu trzeciego wieku, ale ich oferta skierowana jest do wszystkich chętnych (bez względu na wiek), jak w przypadku uniwersytetów otwartych. Obecnie mamy 15 tego typu placówek działających przy uczelniach wyższych, w tym osiem przy uczelniach państwowych⁵⁹ i siedem przy szkołach prywatnych⁶⁰, natomiast przy różnych fundacjach, stowarzyszeniach czy instytucjach kultury i urzędach działa jeszcze kolejnych 11⁶¹ uniwersytetów otwartych.

⁵⁸ Stan na 20 marca 2012 r., według badań Uniwersytetu Otwartego Uniwersytetu Warszawskiego.

⁵⁹ Uniwersytet Otwarty Uniwersytetu Warszawskiego; Uniwersytet Otwarty Uniwersytetu im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; Centrum Studiów Otwartych przy Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu; Uniwersytet Otwarty Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; Szkoła Katedralna Uniwersytet Otwarty przy Wyższym Instytucie Teologicznym w Częstochowie; Techniczny Uniwersytet Otwarty Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie; Otwarty Uniwersytet Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu; Uniwersytet Otwarty Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu.

⁶⁰ Akademia Każdego Wieku w Wyższej Szkole Administracji i Biznesu im. Eugeniusza Kwiatkowskiego w Gdyni; Uniwersytet Otwarty przy Bydgoskiej Szkole Wyższej; Uniwersytet Każdego Wieku w Wyższej Szkole Bankowej w Toruniu – Wydział Finansów i Zarządzania w Bydgoszczy; Uniwersytet Każdego Wieku przy Wyższej Szkole Bankowej w Poznaniu; Uniwersytet Każdego Wieku przy Wyższej Szkole Bankowej w Chorzowie; Uniwersytet Otwarty przy Wyższej Szkole Ekonomicznej w Bochni; Wykłady Otwarte Collegium Civitas w Warszawie.

⁶¹ Uniwersytet Otwarty Na Styku Kultur przy Ośrodku Kultury Ukraińskiej w Szczecinie; Projekt Uniwersytet Otwarty realizowany przez Stowarzyszenie Uniwersytet Trze-

Wśród największych ośrodków akademickich w Polsce swoimi uniwersytetami otwartymi mogą się już poszczycić takie miasta jak: Warszawa, Lublin, Kraków⁶², Gdańsk, Poznań czy Wrocław. Działające obecnie uniwersytety otwarte w większości zakładają szeroki zakres kształcenia, obejmujący nie tylko wiele dziedzin, ale również zróżnicowane formy i techniki nauczania (wykłady, kursy, warsztaty, zajęcia sportowe) dostosowane do szerokiego grona odbiorców. Są też takie, które swoją działalność opierają głównie na wykładach (Wykłady Otwarte Collegium Civitas) lub na wzór zachodni udostępniają materiały naukowe w formie elektronicznej (Otwarty Uniwersytet Uniwersytetu Ekonomicznego). Do kolejnej grupy możemy zakwalifikować instytucje sprofilowane tematycznie, jak np. Otwarty Uniwersytet Poszukiwań w Instytucie im. Jerzego Grotowskiego we Wrocławiu, który rozwija w zakresie wiedzy o teatrze, przedstawieniach i kulturze, czy Żydowski Uniwersytet Otwarty Fundacji Shalom w Warszawie, ukierunkowany na edukację poświęconą kulturze żydowskiej.

Obecnie w Polsce bardzo prężnie rozwija się ruch uniwersytetów otwartych, które mają swoją specyfikę, różnorodność, a przede wszystkim charakterystyczną dla naszego kraju formę organizacyjną prowadzonej działalności edukacyjnej. Ten rodzaj kształcenia jest praktyczną realizacją edukacji całościowej skierowanej do szerokiego grona uczących się dorosłych. W ciągu ostatnich pięciu lat aktywnego powstawania tych placówek można zauważyć, że dostosowują one swoją ofertę kształcenia nie tylko do słuchaczy, ale i specyfiki instytucji, przy której działają, czy regionu. Pozwala to sądzić, że w ciągu najbliższych kilku lat możemy się także (na wzór UTW) spodziewać dynamicznego rozwoju tego typu placówek, a przede

ciego Wieku w Sokółce; Uniwersytet Każdego Wieku przy Sudeckim Centrum Wspierania Organizacji Pozarządowych w Świdnicy; Uniwersytet Otwarty przy Miejskim Ośrodku Kultury w Bukowniu (pod patronatem Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie); Uniwersytet Otwarty PRO w Tarnowie Opolskim; Otwarty Uniwersytet Poszukiwań przy Instytucie im. Jerzego Grotowskiego we Wrocławiu; Stowarzyszenie Powiatowy Uniwersytet Otwarty w Wołominie; Uniwersytet Każdego Wieku przy Gminnym Ośrodku Kultury OKej w Brwinowie; Uniwersytet Otwarty Pokolenia przy Centrum Kultury i Inicjatyw Obywatelskich w Podkowie Leśnej; Uniwersytet Otwarty Bereszit Centrum Społeczności Żydowskiej (we współpracy z Instytutem Historycznym) w Warszawie oraz Żydowski Uniwersytet Otwarty Fundacji Shalom w Warszawie.

⁶² Od 1989 r. w Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica działa uniwersytet otwarty, który stanowi forum interdyscyplinarne, w ramach którego są wygłaszane wykłady połączone z dyskusją przez przedstawicieli nauk technicznych, przyrodniczych, społeczno-ekonomicznych i innych. Obecnie uniwersytety otwarte przybrały nieco inną formę działalności, jednak należy podkreślić zasługi tej placówki dla krzewienia idei edukacji ustawicznej w Polsce.

wszystkim stworzenia przez nie nowych form działalności edukacyjno-kulturalnej skierowanej do uczących się ustawicznie osób dorosłych.

Uniwersytet Otwarty Uniwersytetu Warszawskiego jako praktyczny przykład realizacji idei kształcenia ustawicznego przez polskie uczelnie wyższe⁶³

Uniwersytet Warszawski jako największa i jedna z najstarszych uczelni w Polsce od lat realizuje różnego rodzaju inicjatywy edukacyjne na rzecz osób spoza społeczności akademickiej. Poza działaniami podejmowanymi centralnie, takimi jak: Festiwal Nauki, cykliczne wykłady na nowe tysiąclecie, spotkania Towarzystwa Przyjaciół UW, koncerty i wystawy, poszczególne jednostki uczelni samodzielnie włączają się w życie stolicy, organizując np. „Spotkania na Hożej” (wykłady Wydziału Fizyki), wystawy w Ogrodzie Botanicznym (Wydział Biologii) czy „Lekcje geologii dla każdego” (Wydział Geologii). Pomimo tak szerokiej działalności, skierowanej głównie do mieszkańców Warszawy, ogólna oferta edukacyjna mogąca połączyć prace wszystkich jednostek UW i zaproponować program dostosowany do potrzeb dorosłych i młodzieży była ograniczona.

W 2008 r. z inicjatywy rektor prof. dr hab. Katarzyny Chałasińskiej-Macukow powstał Uniwersytet Otwarty Uniwersytetu Warszawskiego (UOUW), który jest pierwszym i największym uniwersytetem otwartym w Polsce. Celem tej placówki jest zapewnienie uczącym się dorosłym różnych form kształcenia oraz doskonalenia się na wysokim poziomie, zgodnie z ich zainteresowaniami i potrzebami, dostosowanych do ich indywidualnych możliwości.

Uniwersytet Otwarty Uniwersytetu Warszawskiego jest przedsięwzięciem nietypowym w porównaniu z dotychczas realizowanymi przez uczelnie wyższe w Polsce projektami z zakresu edukacji ustawicznej. Misją UOUW jest dostarczenie najwyższej jakości usług edukacyjnych przeznaczonych dla osób dorosłych, niezależnie od ich wykształcenia, statusu społecznego czy poglądów. W każdym trymestrze w ofercie UOUW znajduje się ponad 220 propozycji kursowych odpowiadających swoim zakresem tematycznym następującym dziedzinom wiedzy: kultura i sztuka; języki i narody; człowiek i społeczeństwo; biznes, gospodarka i prawo; nauka i technika; człowiek i środowisko. Rok akademicki w UOUW jest podzielony na

⁶³ Rozdział powstał na podstawie dokumentu „Sprawozdanie dyrektora Uniwersytetu Otwartego UW za rok akademicki 2011/12” oraz uaktualnionych danych podanych przez Biuro Uniwersytetu Otwartego Uniwersytetu Warszawskiego.

trymestry (pierwszy – od połowy września do połowy grudnia, drugi – od połowy stycznia do połowy kwietnia i trzeci – od połowy kwietnia do połowy lipca), co sprawia, że oferta edukacyjna jest bardziej dostosowana do potrzeb i możliwości uczących się słuchaczy.

Kursy UOUW kierowane są do wszystkich osób dorosłych i młodzieży, którzy ukończyli szesnasty rok życia, charakteryzujących się potrzebą uczenia się, rozwijania zainteresowań, nabywania nowych doświadczeń i umiejętności, a także podnoszenia kwalifikacji zawodowych. Po zakończeniu kursu słuchacze Uniwersytetu Otwartego UW otrzymują zaświadczenia w formie pamiątkowych dyplomów uczestnictwa w kursie oraz certyfikat Uniwersytetu Otwartego Uniwersytetu Warszawskiego, na którym wskazane są między innymi efekty kształcenia oraz liczba godzin danego kursu. Certyfikaty i dyplomy zostały zaprojektowane i wykonane przez Polską Wytwórnę Papierów Wartościowych SA, partnera UOUW.

W ofercie edukacyjnej UOUW znajdują się propozycje kursów, które pozwalają na zdobycie i rozwinięcie konkretnej wiedzy i umiejętności w obszarze kompetencji związanych z indywidualnymi zainteresowaniami słuchaczy, specjalistycznych czy zawodowych. Udział w kursach UOUW to szansa na pozyskanie nowej wiedzy bezpośrednio od specjalistów w danej dziedzinie, a także jej przeciwiczenie i szczegółowe omówienie. Słuchacze mogą również uczestniczyć w organizowanych przez Uniwersytet Otwarty UW wydarzeniach, między innymi debatach, wystawach oraz wykładach. W ofercie programowej w przeciągu trzech lat dostępnych było ponad tysiąc⁶⁴ kursów odpowiadających swoim zakresem tematycznym ścieżkom edukacyjnym oraz sześciu dziedzinom wiedzy, zgodnie z którymi przedstawiane są propozycje programów kształcenia. Prowadzone kursy są tworzone i realizowane przez różne jednostki Uniwersytetu Warszawskiego. Uniwersytet Otwarty UW poza tradycyjnymi kursami stacjonarnymi organizuje również kursy wyjazdowe, np. do Białowieży, a także kursy interdyscyplinarne – prowadzone przez pracowników z kilku jednostek dydaktycznych np. „Detektywi na Uniwersytecie – nauka w służbie kryminalistyki”. Umożliwia także prowadzenie kursów przez dwóch wykładowców np. „Miłość po rosyjsku – interaktywny kurs języka rosyjskiego dla potencjalnie i realnie zakochanych. Zajęcia na cztery ręce i dwa serca”. Ważnym elementem pracy są również publikowane na stronie UOUW wykłady otwarte w formie fil-

⁶⁴ Duża część kursów w kolejnych latach się powtarzała. Programy były modyfikowane lub zgłaszane zupełnie nowe propozycje. Obecnie trudno jest ustalić dokładną liczbę niepowtarzalnych programów kursów, więc autorka przyjęła, iż na potrzeby tej pracy podaje liczbę kursów zaakceptowanych do publikacji przez Radę UOUW w poszczególnych trymestrach i latach.

mów wideo. Są to relacje z konferencji, wykładów i innych wydarzeń organizowanych przez Uniwersytet Warszawski oraz Uniwersytet Otwarty UW.

Zgodnie z § 2 Regulaminu UOUW: *podstawowym zadaniem Uniwersytetu Otwartego jest realizacja i propagowanie, zgodnie z misją Uniwersytetu Warszawskiego, idei edukacji otwartej młodzieży i osób dorosłych, obejmujące w szczególności zapewnienie słuchaczom możliwości kształcenia ustawicznego na poziomie akademickim, bez względu na posiadane przez nich wykształcenie, wiek oraz kwalifikacje zawodowe. (...) Uniwersytet Otwarty realizuje zadania określone w § 2 przez:*

1. *Organizowanie i prowadzenie kursów doszkalających;*
2. *Inicjowanie i wspieranie studiów podyplomowych z zakresu kształcenia ustawicznego osób dorosłych;*
3. *Propagowanie idei kształcenia ustawicznego wśród młodzieży i osób dorosłych;*
4. *Inicjowanie i wspieranie interdyscyplinarnych badań naukowych z zakresu kształcenia ustawicznego młodzieży i osób dorosłych*⁶⁵.

Uniwersytet Otwarty Uniwersytetu Warszawskiego w pełni realizuje ideę kształcenia przez całe życie poprzez prowadzone zajęcia dla osób dorosłych, a także szeroką działalność kulturalno-edukacyjną. UOUW w swoich założeniach łączy formy edukacji otwartej z ideą przyświecającą uniwersytetom powszechnym, a także innym znanym propozycjom kształcenia osób dorosłych, które realizują ideę edukacji ustawicznej w praktyce.

W drugiej połowie marca 2013 r. w elektronicznym systemie obsługi słuchaczy (ESOS) było zarejestrowane ponad 33 tys. osób.⁶⁶ Wśród słuchaczy Uniwersytetu Otwartego UW zdecydowanie przeważają kobiety, które stanowią 78% ogólnej liczby słuchaczy, natomiast mężczyźni stanowią 22%. Z przeanalizowanych danych wynika, że z oferty Uniwersytetu Otwartego UW korzystają głównie osoby młode – między 26. a 35. rokiem życia – stanowiące ponad 54% słuchaczy. Drugą najliczniejszą grupą są osoby między 36. a 45. rokiem życia (około 20%), natomiast w wieku 21 – 25 lat to aż 10% wszystkich badanych. Słuchaczy w wieku licealnym jest jedynie około 3%, natomiast osób powyżej 55. roku życia niespełna 6%⁶⁷.

⁶⁵ Regulaminu Uniwersytetu Otwartego Uniwersytetu Warszawskiego z dnia 18 marca 2009 r.

⁶⁶ Dane na dzień 20 marca 2013 r. W zestawieniu są ujęte tylko osoby, które miały poprawnie wpisane nr PESEL i aktywne konto słuchacza.

⁶⁷ Słuchacze UOUW zarejestrowani w ESOS od marca 2009 r. do 23 marca 2012 r., czyli od początku działania systemu.

Uniwersytet Otwarty Uniwersytetu Warszawskiego nie ogranicza działalności jedynie do swojego podstawowego zadania, jakim jest organizowanie kursów dla osób dorosłych i młodzieży, ale poszukuje coraz to nowych możliwości do zachęcenia słuchaczy do aktywnego uczestniczenia w życiu społeczności akademickiej. Regularnie organizuje działania edukacyjne, z których mogą korzystać osoby zainteresowane własnym rozwojem. Do takich propozycji należą debaty⁶⁸, wykłady otwarte⁶⁹, wykłady inauguracyjne⁷⁰, konferencje i konkursy. Organizatorom zależało, aby wszystkie przygotowywane wydarzenia⁷¹ miały niestandardowy charakter i żeby były skierowane do szerokiego grona odbiorców. Dlatego zarówno tematy debat, jak i wykładów otwartych miały na celu zachęcić osoby dorosłe i młodzież do refleksji, dyskusji, a przede wszystkim do aktywnego spędzenia czasu wolnego.

⁶⁸ Debaty organizowane przez UOUW: „Dlaczego głupiejemy, czy rozwój cywilizacyjny ogranicza myślenie?”, gośćmi debaty byli: Kazimierz Kutz, Tomasz Lis, Krzysztof Materna, prof. dr hab. Andrzej Kajetan Wróblewski; „Dlaczego się okłamujemy? Czy lepiej wiedzieć, czy udawać?”, w debacie wzięli udział: prof. dr hab. Jacek Hołówka, Krystyna Kofta, Marcin Meller oraz Andrzej Wajda; „Czy oni robią nas w konia, czyli kulisy kreowania tzw. opinii publicznej”, (zorganizowana wspólnie z Wydziałem Dziennikarstwa i Nauk Politycznych), w debacie wzięli udział: prof. dr hab. Janusz Adamowski, prof. dr hab. Janusz Czapiński, Jarosław Gugąła, Katarzyna Kolenda-Zaleska, Grzegorz Miecugow oraz Rafał Ziemkiewicz; „Jak przechytrzyć Kupidyna, czyli recepta na udany związek”, gośćmi debaty byli: Artur Barciś, Ewa Bem, prof. Zbigniew Izdebski, Krystyna Kofta, o. Mirosław Piłśniak, prof. Barbara Tryjarska; „Co Polacy potrafią najlepiej, czy narzekanie jest naszym sportem narodowym”, gośćmi debaty byli: prof. Janusz Adamowski, prof. Jerzy Bralczyk, dr Jacek Wasilewski, Dorota Wellman oraz Magdalena Zawadzka.

⁶⁹ „Chopin dozwolony od lat 18. Domniemane listy miłosne Fryderyka pod lupą kryminalistów” prof. dr hab. Tadeusz Tomaszewski; „Choinka i obelisk – nieuświadomione staroegipskie echa w świątecznej szacie Bożego Narodzenia” prof. dr hab. Andrzej Niewiński; „Kowalski i Nowak na tropie, czyli jak uchronić się przed fałszerstwami?”, wykład UOUW zorganizował z Polską Wytwórnią Papierów Wartościowych, a także zaproszono do współpracy Centralne Laboratorium Kryminalistycznym Policji, Narodowy Bank Polski oraz Katedrę Kryminalistyki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego.

⁷⁰ Tematy wykładów inauguracyjnych: „Dlaczego niebo jest niebieskie, czyli o fascynującym świecie fizyki” dr hab. Andrzej Wymołek z Wydziału Fizyki UW; „CSI – czyli o możliwościach współczesnej kryminalistyki” prof. dr hab. Tadeusz Tomaszewski z Wydziału Prawa i Administracji UW; „Czy polszczyzna upada? Spoko, to tylko implementacja” prof. dr hab. Andrzej Markowski z Wydziału Polonistyki UW; „Co się kryje w naszych genach?” prof. dr hab. Ewa Bartnik z Wydziału Biologii UW; „Polacy jako kochankowie. Relacje w związkach i życie w pojedynkę” prof. dr hab. Zbigniew Izdebski.

⁷¹ Wszystkie wydarzenia organizowane przez Uniwersytet Otwarty UW (debaty, wykłady, inauguracja) dostępne są na stronie UOUW w formie wideo, www.uo.uw.edu.pl/wideo.

Uniwersytet Otwarty UW jest jednostką w pełni realizującą ideę kształcenia ustawicznego w praktyce. Zarówno jego oferta edukacyjna, jak i wszelkiego rodzaju inicjatywy o charakterze społeczno-kulturalnym mają na celu zachęcanie osób dorosłych i młodzieży do aktywnego włączenia się w różnego rodzaju formy kształcenia przez całe życie. Dzięki tej inicjatywie już ponad 33 tys. osób mogło skorzystać z tak ciekawej i potrzebnej formy kształcenia, a samo zainteresowanie osób dorosłych dowodzi nie tylko wysokiego poziomu realizowanej edukacji, ale przede wszystkim potrzeby uczenia się i zdobywania wiedzy, co stwarza konieczność wspierania tego typu przedsięwzięć służących tworzeniu i rozwojowi tzw. społeczeństwa wiedzy.

Podsumowanie. Dlaczego uczelnie wyższe powinny być instytucjami prowadzącymi różne formy organizacyjne kształcenia ustawicznego?

Uczelnie wyższe ze względu na swoje możliwości organizacyjne, dydaktyczne, naukowe oraz szerokie zaplecze badawcze, a przede wszystkim dobrze przygotowanych pod względem merytorycznym i metodycznym pracowników, stają się najbardziej odpowiednimi instytucjami do prowadzenia różnych form edukacji ustawicznej. Zadanie to powinny realizować zarówno na poziomie teoretycznym – przygotowując specjalistów zajmujących się edukacją dorosłych oraz prowadząc badania naukowe z zakresu andragogiki, jak i w praktyce – realizując różnego rodzaju formy organizacyjne kształcenia całożyciowego skierowane do osób spoza społeczności akademickiej. Nie mniej ważnym zadaniem stojącym przed polskimi szkołami wyższymi jest budowanie szeroko pojętej świadomości w zakresie kształcenia ustawicznego, mające na celu doprowadzenie do stworzenia społeczeństwa, dla którego uczenie się przez całe życie będzie czymś normalnym, znanym i lubianym, a przede wszystkim stanie się stylem życia ułatwiającym zrozumienie otaczającej nas rzeczywistości. Tworząc szerokie możliwości edukacyjne oraz ułatwiając uczącym się dorosłym zdobywanie nowej wiedzy i umiejętności, polskie uczelnie wypełniają misję, jaką jest budowanie społeczeństwa wiedzy, które podejmuje świadome decyzje, chce poznawać świat, i jednocześnie przeciwdziała marginalizacji społecznej przez działania edukacyjne, dzięki którym uczący się dorośli będą w stanie nadążyć za szybko zmieniającą się obecnie rzeczywistością. Przykładem takich działań są tworzone przez szkoły wyższe uniwersytety otwarte oraz uniwersytety trzeciego wieku, skierowane do szerokiego grona odbiorców, a przede wszystkim dostępne bez względu na wykształcenie, status społeczny czy zdobytą wiedzę. Wymienione formy organizacyjne kształcenia ustawicznego realizowane na szeroką

skalę przez polskie uczelnie są dowodem nie tylko na coraz bardziej rosnące zainteresowanie dorosłych takim rodzajem edukacji, ale przede wszystkim na zmieniające się potrzeby i świadomość osób dorosłych. Chcąc nadążyć za zmieniającym się światem, powstrzymać niż demograficzny oraz odpowiadając na potrzeby uczącego się społeczeństwa, szkoły wyższe powinny zaangażować się w realizację idei kształcenia ustawicznego zarówno w teorii, jak i w praktyce. Umożliwi im to zarówno szybki i dynamiczny rozwój, jak i wypełnienie misji wobec społeczeństwa, a przede wszystkim spowoduje, że społeczność akademicka rozszerzy się o dużą grupę osób świadomie realizujących założenia kształcenia przez całe życie.

Bibliografia

- T. Aleksander, *Uniwersytet powszechny* [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. VI, T. Pilch (red.), Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2007.
- P. Błędowski, M. Nowakowska, *Poradnik kształcenia ustawicznego Prosta sprawa – kwalifikacje to podstawa*, EGO – Centrum Edukacji i Doradztwa, Łódź 2010.
- Przestrzeń życiowa i społeczna ludzi starszych*, M. Dziegielewska (red.), Łódź 2000.
- A. Goldys, Ł. Krzyżanowska, M. Stec, Ł. Ostrowski, *Zoom na UTW. Raport z badania*, Warszawa 2012 <http://zoomnautw.pl/wyniki-badania/>.
- Decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady z 15 listopada 2006 r. ustanawiająca program działań w zakresie uczenia się przez całe życie, 1720/2006/WE, Dz.Urz. UE L 327 z 24 listopada 2006 r., s. 45.
- Decyzja Parlamentu Europejskiego z 15 grudnia 2004 r. w sprawie jednolitych zmian wspólnotowych dla przejrzystości kwalifikacji i kompetencji (Europass), 2241/2004/WE, Dz.Urz. UE L 390 z 6 grudnia 2004 r.
- Dorośli w systemie edukacji formalnej: polityka i praktyka w Europie*, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2011.
- Edukacja. Jest w niej ukryty skarb. Raport dla UNESCO Międzynarodowej komisji do spraw edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem J. Delorse’a*, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich – Wydawnictwa UNESCO, Warszawa 1998.
- A. Frąckowiak, *Edukacja ustawiczna a szkoły wyższe w XXI wieku* [w:] *Modernizacja edukacji – projekty międzynarodowe*, Z. Kruszewski (red.), Wydawnictwo NOVUM, Płock 2008.
- J. Górniak, M. Jelonek, S. Krupnik, B. Worek, *Kształcenie ustawiczne w Małopolsce w opiniach przedstawicieli instytucji działających w obszarze kształcenia ustawicznego. Raport z trzeciego etapu badań naukowych: badania jakościowe*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2007.
- R. Konieczna-Woźniak, *Uniwersytety trzeciego wieku w Polsce*, Eruditus, Poznań 2001.

- J. Kowalczyk, R. Wroczyński, *Kierunki rozwoju, kształcenia ustawicznego i oświaty dorosłych*, IBP, Warszawa 1981
- Modernizacja edukacji projekty międzynarodowe*, Z.P. Kruszewski (red.), NOVUM, Płock 2008.
- Z.P. Kruszewski, J. Pólturzycki, E.A. Wesołowska (red.), *Kształcenie ustawiczne – idee i doświadczenia*, NOVUM, Płock 2003.
- K. Lubryczyńska-Cichocka, *Praktyczna realizacja idei kształcenia ustawicznego na przykładzie Uniwersytetu Otwartego Uniwersytetu Warszawskiego – rozprawa doktorska w przygotowaniu*.
- K. Lubryczyńska, *Uniwersytety trzeciego wieku w Warszawie*, Akademickie Towarzystwo Andragogiczne, Warszawa 2005.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. nr 78, poz. 483 ze zm.
- A. Matlakiewicz, *Edukacja ustawiczna w ujęciu brytyjskim*, Instytut Technologii i Eksploatacji – PIB, Radom 2006.
- Międzyresortowy Zespół do spraw uczenia się przez całe życie, „Perspektywa uczenia się przez całe życie, w tym krajowych ram kwalifikacji, projekt”, Warszawa, 4 lutego 2011 r.
- Modernizacja kształcenia ustawicznego i kształcenia dorosłych w Polsce, jako integralnych części uczenia się przez całe życie*, raport przygotowany dla Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu, Warszawa 2003.
- W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1998.
- J. Pólturzycki, *Edukacja dorosłych za granicą*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1999.
- J. Pólturzycki, *Kształcenie ustawiczne i jego konsekwencje dla edukacji* [w:] Z.P. Kruszewski, J. Pólturzycki, E.A. Wesołowska (red.), *Kształcenie ustawiczne – idee i doświadczenia*, NOVUM, Płock 2003.
- J. Pólturzycki, *Ustawiczność w Raporcie Faure’a* [w:] Z.P. Kruszewski, J. Pólturzycki, A.E. Wesołowska (red.), *Kształcenie ustawiczne – idee i doświadczenia*, NOVUM, Płock 2003.
- J. Pólturzycki, *Wskazania dla edukacji ustawicznej w Raporcie Komisji Delors’a: Learning: The treasure within – Uczenie się – Nasz ukryty skarb* [w:] Z.P. Kruszewski, J. Pólturzycki, A.E. Wesołowska (red.), *Kształcenie ustawiczne – idee i doświadczenia*, NOVUM, Płock 2003.
- J. Pólturzycki, *Koncepcja Ravindry H. Dave i prace Instytutu Pedagogicznego UNESCO w Hamburgu* [w:] Z.P. Kruszewski, J. Pólturzycki, A.E. Wesołowska (red.), *Kształcenie ustawiczne – idee i doświadczenia*, NOVUM, Płock 2003.
- Raport o stanie edukacji ustawicznej w Polsce w roku 2005*, Ministerstwo Edukacji i Nauki, Warszawa 2005.

- Regulamin Uniwersytetu Otwartego Uniwersytetu Warszawskiego z dnia 18 marca 2009 r.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z 3 lutego 2006 r. w sprawie uzyskiwania i uzupełniania przez osoby dorosłe wiedzy ogólnej, umiejętności i kwalifikacji zawodowych w formach pozaszkolnych, Dz.U. nr 31, poz. 216.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 11 stycznia 2012 r. w sprawie kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych, Dz.U. poz. 186.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 15 czerwca 2009 r. w sprawie publicznych placówek kształcenia ustawicznego, publicznych placówek kształcenia praktycznego oraz publicznych ośrodków dokształcania i doskonalenia zawodowego, Dz.U. nr 99, poz. 828.
- Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z 10 listopada 2004 r. w sprawie refundacji ze środków Funduszu Pracy kosztów szkoleń oraz wynagrodzeń i składek na ubezpieczenia społeczne od refundowanych wynagrodzeń, Dz. U. nr 249, poz. 2495 i 2496.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 1 września 2011 r. w sprawie tytułów zawodowych nadawanych absolwentom studiów, warunków wydawania oraz niezbędnych elementów dyplomów ukończenia studiów i świadectw ukończenia studiów podyplomowych oraz wzoru suplementu do dyplomu, Dz.U. nr 196, poz. 1167.
- H. Solarczyk-Szwec, *Niebieska księga Unii Europejskiej „Edukacja dla Europy”* [w:] *Modernizacja edukacji – projekty międzynarodowe*, Z. Kruszewski (red.), NOVUM, Płock 2008.
- Sprawozdanie dyrektora Uniwersytetu Otwartego UW za rok akademicki 2011/12.
- B. Suchodolski, *Edukacja permanentna rozdroża i nadzieje*, TWWP, Warszawa 2003.
- A.E. Wesołowska, *Poglądy Ettore Gelpiego* [w:] Z.P. Kruszewski, J. Pólturzycki, A.E. Wesołowska (red.), *Kształcenie ustawiczne – idee i doświadczenia*, NOVUM, Płock 2003.
- Z. Wiatrowski, *Kształcenie ustawiczne dorosłych* [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. II, T. Pilch (red.), Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003.
- R. Wroczyński, *Edukacja ustawiczna* [w:] *Encyklopedia pedagogiczna*, W. Pomykała (red.), Fundacja Innowacja, Warszawa 1997.
- Uczenie się dorosłych. Przegląd tematyczny. Raport źródłowy Polska*, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Warszawa, 2005.
- Ustawa z 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, Dz.U. z 2000 r. nr 14, poz. 176, ze zm.
- Ustawa z 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, Dz.U. z 1993 r. nr 106, poz. 482, ze zm.

Ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Dz.U. z 2008 r. nr 69, poz. 415, z zm.

Ustawa z 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym, Dz.U. z 2012 r. poz. 572, 742 i 1544.

Ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Dz.U. z 2004 r. nr 256, poz. 2572.

Ustawa z 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym, Dz.U. nr 11, poz. 50, ze zm. – załącznik nr. 2.

Netografia

<http://www.uo.uw.edu.pl/wideo>

<http://www.utw.pl/index.php?id=10>

<http://www.senior.pl/universytety/mazowieckie>

<http://www.andragogika.pl/utw-utw.html>>

<http://www.nauka.gov.pl/szkolnictwo-wyzsze/sprawy-miedzynarodowe/proces-bolonski/>

<http://www.kwalifikacje.edu.pl/pl/prk/131-kwalifikacje-w-polsce-stan-obecny>

<http://www.nauka.gov.pl/szkolnictwo-wyzsze/sprawy-miedzynarodowe/proces-bolonski/podstawy-prawne/podstawy-prawne/artukul/ku-europejskiemu-obszarowi-szkolnictwa-wyzszego/>

<http://eur-lex.europa.eu/>

<http://zoomnautw.pl/wyniki-badania/>.